

3. SZÁMÚ MELLÉKLET (A PÁLYAMUNKA BORÍTÓLAPJÁNAK MINTÁJA)

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Állam- és Jogtudományi Szekció

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Céges bűnök vagy bűnös cégek?

A jogi személyek büntetőjogi felelőssége

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. december 10.

Tartalomjegyzék

I. Elméleti alapvetés.....	2
Bevezetés	2
I.1. A büntetőjogi alannyá válás feltételei	2
I.2. A bűnösségen alapuló felelősség elve	3
II. Nemzetközi kitekintés.....	6
II.1. Nemzetközi dokumentumok	6
II.2. Élet a jogharmonizáció előtt, avagy a jogi személyek büntetőjogi felelősségének megteremtése, kezdetei az Európai Unió egyes régióiban.....	10
III. A jogi személy felelősségének keretei a magyar jogban.....	25
III.1. Jogtörténeti előzmények	25
III.2. A magyar modell.....	26
III.3. A jelenleg hatályos szabályozás összegzése	27
III.4. A 2001. évi CIV. törvény módosításai.....	29
III.2.1. Jogalkalmazás a számok tükrében	31
III.2.2. A magyar joggyakorlat tanulságai	33
IV. Záró gondolatok, de lege ferenda javaslatok	37
V. Irodalomjegyzék.....	40
V.1. Szakirodalom	40
V.2. Bírósági határozatok	43
V.3. Jogforrások.....	44
V.4. Statisztikai adatok	45

I. Elméleti alapvetés

Bevezetés

Húsz éve már, hogy Magyarországon hatályba lépett a jogi személyek büntetőjogi felelősségét megteremtő törvény, amely a büntetőjogi dogmatika homogén rendszerében egy idegen test, és ami olyan speciális jogintézmények megalkotását tette szükségessé, amelyre semmilyen más esetkörben nem találhatunk példát. Azt gondolhatnánk, hogy az a törvény, amelyet már lassan két évtizede alkalmaznak, stabil és kimunkált nemcsak a jogtudomány és a jogelmélet, de a joggyakorlat szempontjából is. Ennek igazolására vagy cáfolatára többféle módszert is alkalmaztam.

Mindenekelőtt ahhoz, hogy hiteles képet kapjunk erről a jogintézményről, a jogtudomány kiforrott fogalmaiból kell kiindulnunk, és szükség lesz a magyar joggyakorlat tartalmi és statisztikai elemzésére is.

Az Európai Unió jogharmonizációs törekvései e jogterületet is elérték, így az összehasonlító jogi kutatásaim során a jogközelítés előtti nemzeti modelleket vizsgáltam, hiszen ezek jóval tanulságosabbak lehettek a magyar jogalkotó számára a hazai szabályozás bevezetése előtt.

A dolgozat megírásához mesterséges intelligenciát nem használtam.

1.1. A büntetőjogi alannyá válás feltételei

Az általános törvényi tényállás elemeinek rendszerén belül az alanyt a szubjektív oldalhoz sorolja a jogtudomány, ami egyúttal szüksége elem is, hiszen elkövető nélkül természetesen bűncselekményről sem beszélhetnénk. Az alanyiság feltételeinél azonban minden jól vizsgáló hallgató egy hármas feltételrendszerben gondolkodik: elkövetéskor betöltött legalább 14. életév (bizonyos esetekben 12.), legalább korlátozott beszámítási képesség, és az elkövetőnek természetes személynek kell lennie. Egy jogi személy e feltételek egyikével sem rendelkezhet. Erre a problémára reflektálva az előző Btk. hatályossági ideje alatt így írtak: „Régóta napirenden van a büntetőjog tudományában az a kérdés, hogy jogi személy lehet-e büntetőjogi felelősségre vonás alanya. Elöljáróban – állásfoglalás nélkül – itt röviden két problémát jelzek. Egyrészt a jogi személy mesterséges jogi konstrukció, a büntetéseket pedig az emberre találták ki [egyreszt a büntetési nemek alkalmazása (pl. pénzbüntetés) elképzelhető a jogi személyekkel

szemben is, ügyelve arra, hogy ilyenkor is a jogi személyt mozgató emberi magatartásra kell hatni a joghátrány okozásával]. Másrészt a büntetőjogi felelősségre vonás szükséges eleme a bűnösség megállapítása, amely egy szubjektív, az elkövetőben rejlő pszichikális (érzelmi és tudati) viszonyulás a cselekvéséhez; ez a jogi személyeknél hiányzik.”¹

A jogi személyek elkövetőként történő elismerésének problematikáját úgy is jól megfoghatjuk, ha a büntetőjogi normák második eleme, a szankció felől közelítünk hozzá. Ezek célja a modern büntetőjogtudomány által elismerten kettős: a generális és a speciális prevenciót szolgálják, amelyek mellett megnyilvánulhat a resztoratív jelleg is. De hogyan érhető el, hogy egy jogi konstrukció, amely nem él és nem gondolkodik, változtasson a magatartásán? Miképpen motiválható egy jogi személy mögött álló természetes személy vagy ezek testülete egy olyan negatív jogkövetkezmény által, amely ő(ke)t közvetlenül nem is feltétlenül érinti? A szankció hatékonyságának problematikájával kapcsolatban Finkey Ferenc úgy fogalmaz, hogy „[l]ehetnek büntetések, melyek a testületre is individualisálhatók, így a pénzbüntetés, a testület cselekvési képességének megszorítása vagy teljes elvétele, az egylet feloszlata stb.”² A kilencvenes évek jogirodalma pedig így reagált: „...a jogszabálytól eltérő szervezeti magatartást szankcionáló joghátrányok csak akkor lehetnek igazán hatásosak, ha valamilyen módon, és pedig nem túlságosan nagy áttétellel, a szervezeti magatartást alakító individuális magatartásra is hatnak.”³

1.2. A bűnösségen alapuló felelősség elve

A bűnösségen alapuló felelősség elve alkotmányjogi alapelvként értelmezhető. Erre a következtetésre jut hazai szakirodalmunkban Földvári József is sok más külföldi szerzővel egyetemben; jóllehet ennek az elvnek kifejezett alkotmányi szabályozásaival nemigen találkozhatunk.^{4 5} Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogból mégis levezette az objektív büntetőjogi felelősség tilalmát, így alkotmányosan megbüntetni csak bűnös elkövetőt lehet.⁶ Mindenesetre a bűnfelelősség elve azt jelenti, hogy csak a bűnösen okozott tett, illetve annak következménye büntethető. Ezen elv csak az újkorban, a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvek érvényre jutásával került a büntetőjogi gondolkodás homlokterébe.

¹ Varga Gergely: i.m.

² Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, 240.

³ Kulcsár Kálmán: Jogsociológia, Kulturtrade Kiadó, Budapest, 1997., 296.

⁴ Földvári József: Kriminálpolitika. KJK Budapest, 1987. 95.

⁵ Nagy Ferenc: A bűnösségen alapuló felelősség elvéről, Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, 1996, 183-195.

⁶ 11/1992. (III. 5.) AB. határozat

Bár a bűnösség jelentőségét a görög filozófusok is felismerték, az ókori Róma magánjogában pedig már különböző formáinak – a szándéknak és a gondatlanságnak – is jelentőséget tulajdonítottak, a büntetőjogban hosszú időn keresztül az eredményfelelősség elve érvényesült. A bűnösségi elv a középkorban a kánonjogban jutott szerephez a bűnösség vallásetikai értelmében. A fordulat ezen a területen is a felvilágosodás hatására történt a 18. század végén-19. század elején. Az e korban született európai törvénykönyvek már egyértelműen a bűnösség elvéhez kötötték a büntetőjogi felelősséget. A bűnfelelősségi elv a Btk.-ban a bűncselekmény fogalmát meghatározó 4. § (1) bekezdésében jelenik meg. E szerint a bűncselekmény fogalmi eleme a bűnösség, amely szándékos vagy gondatlan formában nyilvánul meg. A bűnösség alsó határa tehát a gondatlanság, ha a törvény a gondatlanságból elkövetett cselekményt is büntetni rendeli.⁷ Mindennek ellenére a bűnösségi elv jelentőségét mutatja, hogy nemcsak a kontinentális büntetőjogban, illetve büntetőjog-tudományban jelenik meg, hanem az angolszász „tényállástani” megfontolásokban is. A kétféle felfogásban talán az a lényegi különbség, hogy míg a kontinentális büntetőjog-tudomány az absztrakt bűncselekmény-fogalom részeként, ezáltal a büntethetőség előfeltételeként kezeli a bűnösséget, addig az angolszász rendszer a common law által megjelölt, valamint a statuált büntetőjogi rendelkezésekben megjelenő mens rea (bűnös tudat) elemeket hangsúlyosabb, egyes bűncselekmények esetén bizonyítási kérdésként közelíti meg. A kontinentális büntetőjogi gondolkodásban a 19. század végén, illetve a 20. század elején történt meg a bűnösség fogalmi rétegeinek kibontása.⁸

A bűnösségfogalomnak a múlt század végétől kezdődően bekövetkezett fejlődésében alapvetően három felfogás-típust különítenek el. Az első a pszichológiai bűnösségfogalom, amely szerint a bűnösség az elkövető szubjektív kapcsolata a cselekményével, illetve tette következményével. A bűnösség összetevői a szándékosság és a gondatlanság, míg a beszámítási képességet többnyire bűnösségi- vagy büntetési előfeltételnek tekintették. A második, Reinhard Frank által kifejlesztett bűnösségi felfogás "komplex" bűnösségfogalomnak nevezhető, mert a bűnösséget nem tisztán értékítéletként fogja fel, hanem a bűnösségben a pszichikus és az értékelő elemeket egymás mellett tartja.⁹ A bűnösség elemeinek a beszámítási

⁷ Csemáné Váradi Erika–Görgényi Ilona–Gula József–Horváth Tibor–Jacsó Judit–Lévay Miklós–Sántha Ferenc (2017): *Magyar büntetőjog - általános rész*. Budapest: Wolters Kluwer Kft., <https://doi.org/10.55413/9789632956282> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/wk83_30_p5/#wk83_30_p5 (2024. 04. 06.)

⁸ Németh Imre: A bűnösségi elv megdöntése, in: Jó kormányzás és büntetőjog, Ünnepi tanulmányok Kis Norbert egyetemi tanár 50. születésnapjára, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022, 9.

⁹ Maurach, R.-Zipf, H.: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Teilband 1. 7. Aufl. Heidelberg, 1987. 408-410.

képességet, a szándékot, a jogellenesség tudatát, illetve tudatának lehetőségét, valamint az elvárhatóságot tekinti. A szándékos elkövetést és a gondatlanságot szerkezetileg is elkülöníti egymástól. Ezek mellett a jogtudomány az úgynevezett tisztán normatív bűnösségfogalmi felfogást is kimunkálta, melyet először a finális tan dolgozott ki. Eszerint a bűnösségből a szándékosságot, mint tisztán pszichológiai összetevőt eltávolítják. A tisztán normatív bűnösségi felfogás indoklását igazából Hans Welzel adta, akinél a szándékosság már nem a bűnösség, hanem a cselekmény alkotóeleme és ezzel egyúttal a jogtalansági tényállás összetevője lett.¹⁰ E szerint a jogtalanság a cselekvési akarat tulajdonságainak összessége, a bűnösség pedig azon tulajdonságok összessége, amelyek felróhatónak bizonyulhatnak. A felróhatóság lényegi előfeltételének a beszámítási képességet tekinti, speciális és egyúttal központi elemének pedig a szándékosságból kiemelt jogellenesség tudatát.¹¹

Akármelyik bűnösségi elmélet talaján állunk is, hagyományos megközelítéssel lehetetlen lenne anélkül megalapozni egy gazdasági társaság büntetőjogi felelősségét, hogy le ne bontanánk a nullum crimen sine culpa és a nulla poena sine culpa elveket, hiszen minden büntetőjogász már csak ösztönből is egyéni felelősséget keresett a szervezetek mögött (ld. pl. Townsend Car Ferries Ltd. esetben megjelenő aggregation theory), és korábban egyik jogrendszer sem tudott kialakítani egy jogi személyből kiinduló bűnösségi logikát, pedig ez nem elképzelhetetlen. „A jogi személy tudatának és pszichikumának alapjául- vallja Varga Gergely- a vállalati stratégiák és gyakorlatok szolgálhatnának, amelyeket a jogi személy a működése során kialakított és alkalmaz; ha valami, akkor ez lehetne a megfelelő felelősségi rendszer.” Mindezt Német Imre- aki szerint a bűnösségi elv nem csak, hogy hanyatlik, de az tudatosan leépítésre, lebontásra került a jogalkotásban- foglalja össze a legjobban, mikor arról ír, hogy a jogi személyek büntetőjogi felelőssége anomália, hiszen az emberi magatartáson alapuló tettefelelősségi büntetőjog nem tudja kezelni, hogy a jogi személy mint jogi fikció egyáltalán felelősségre vonható legyen.¹² Még inkább nehéz dogmatikailag kezelni azt a kérdést, hogy a bűnösség elemeként nyilvántartott beszámíthatóság a jogi személy esetében nem értelmezhető.¹³

¹⁰ Welzel, H.: Az utóbbi 100 év német büntetőjogdogmatikája és a finális cselekménytan. In: Horváth Tibor—Szük László (szerk): Büntetőjogi szakirodalom-gyűjtemény. II. Budapest, 1987. 188. s köv. p.; Welzel, H.: Das Deutsche Strafrecht. 11. Aufl. Berlin, 1969. 138.

¹¹ Nagy Ferenc: i.m. 7.

¹² Német Imre: i.m. 16.

¹³ Nagy Zoltán András: A jogi személy büntetőjogi felelősségét megállapító törvényről. Jura, 15. (2009), 1. 94–100., 94.

A felmerülő dogmatikai problémák és víziók enumerációját elengedhetetlenül szükségesnek tartottam ahhoz, hogy érdemben ki tudjam mutatni, milyen jelentőst paradigma-váltást jelent a dolgozat témájául szolgáló jogintézmény.

II. Nemzetközi kitekintés

II.1. Nemzetközi dokumentumok

II.1.1. A Nemzetközi Büntetőjogi Társaság álláspontja

Noha számunkra viszonylag újszerű jogi megoldásról van szó, a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság, az AIDP már a XX. század elején felfigyelt a társaságok száma és jelentősége tekintetében bekövetkezett ugrásszerű növekedésre, ezért már 1929-ben kiadott egy állásfoglalást, mely szerint:

„1. a belső büntetőjognak a társadalmat védő hatékony rendelkezései legyenek a jogi személyekkel szemben arra az esetre, ha kollektív érdekeiktől vezetve vagy rendelkezésük alatt álló eszközökkel bűncselekményeket követnek el, és így az felveti felelősségüket,

2. a jogi személyekkel szemben a társadalmat védő rendelkezések alkalmazása ne zárja ki ugyanazon cselekmény miatt azon személyek egyéni büntetőjogi felelősségének lehetőségét, akik érvényesítik, vagy meghatározzák a jogi személy érdekeit vagy a jogi személy rendelkezésére álló eszközzel bűncselekményt követnek el.”¹⁴

Az 1979. évi kongresszuson már egy olyan határozatot fogadtak el, amely jogi személyekkel szemben szükséges büntetőjogi felelősség megteremtése vagy polgári jogi-, illetőleg közigazgatási jellegű intézkedések bevezetését sürgette, amelyre érdekes módon a környezet elleni súlyos bűncselekmények adtak alapot, amiket nagyrészt társaságok követtek el. Az 1984-es ajánlásuk már megengedőbb volt abban a tekintetben, hogy a Társaság elfogadhatónak látta egyéb megfelelő intézkedések alkalmazását, amennyiben az államok nem ismernék el a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonásának lehetőségét. Tíz évvel később azonban már úgy fogalmaz az AIDP, hogy a nemzeti jogrendszerek alkotmányukkal és jogelveikkel összhangban kötelesek rendezni ezt a problémakört szankciókkal és/vagy egyéb

¹⁴ Sántha Ferenc: A jogi személy büntetőjogi felelőssége, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002., 33-34.

intézkedésekkel; de az ajánlás hangsúlyozta a vezető szervek és az igazgatók szerepét.¹⁵ A Társaság 1998-as berlini kongresszusán újabb ajánlást fogadott el a témában, amely jogi személyek büntetőjogi- illetve kvázi büntetőjogi felelősségének fontosságát emelte ki, amely utóbbi a szabálysértési vagy más közigazgatási területre tartozhat. Egyébiránt az ajánlás három lehetséges modellt tartalmazott:

1. a bűncselekmény betudása a jogi személynek; ennek oka szervezeti hiányosságok lehetnek
2. A szervezet felelősségének megállapítása az okozatosság elve alapján
3. A szervezet képviselőjének cselekménye a szervezet cselekményének tekintendő¹⁶

II.1.2. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének releváns jogalkotása

Az ENSZ csak jóval később, elsőként az 1985-ös kongresszusán foglalkozott e témával, mikor határozatba foglalták, hogy a tagállamoknak „kellő megfontolás tárgyává kell tenniük” a büntetőjogi felelősség megállapítását a különböző szervezetekkel szemben is, nemcsak a mögöttük álló egyes személyek tekintetében. A határokon átnyúló bűnözés elleni egyezményt 2000-ben fogadták el, s ennek 10. cikke már határozottan kimondja: minden részes államnak kötelessége olyan intézkedéseket életbe léptetni, amelyek lehetővé teszik a jogi személyek büntetőjogi felelősségének megállapítását a szervezett bűnözői csoportok részvételével elkövetett súlyos bűncselekmények miatt. Az intézkedések megvalósítását a jogterületek tekintetében viszont a tagállamokra bízta, hiszen lefektette, hogy azok lehetnek akár polgári jogi, büntetőjogi vagy az államigazgatási jog körébe tartozók, de mindenesetre konformnak kell lenniük az állam jogelveivel. Ez a felelősség a 3. pont értelmében kumulálható: a szervezet felelősségének megállapítása-amelyet hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciónak kell követnie- az individuum felelősségét nem érinti.¹⁷ A Gazdasági és Szociális Bizottság a büntetőjog természet és környezetvédelmi szerepével összefüggésben vizsgálta ezt a

¹⁵ Sántha Ferenc: A szervezetek büntetőjogi felelősségének kérdései a nemzetközi dokumentumokban, *Collega*, 2001/2., 16-17.

¹⁶ Sántha Ferenc: i.m. 1, 104.

¹⁷ Kovács Zsuzsa Gyöngyvér: A jogi személyek büntetőjogi felelősségének megítélése a nemzetközi dokumentumok tükrében, https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kovacs_zsuzsa-a_jogi_szemelyek_buntetojogi_felelossegenek_megitelese_a_nemzetkozi_dokumentumok_tukreben%5Bjogi_forum%5D.pdf (letöltve: 2024.04.13.) 3.

problémakört, és fontosnak ítélte a szankciók - büntető jellegű és egyéb pénzbüntetések, pénzbírságok, illetve más intézkedések - alkalmazhatóságát velük szemben.¹⁸

II.1.3. Az Európai Unió releváns szabályanyaga

Az Európai Unió megszilárdult, kvázi- állami struktúrája magától értetődő módon hozza magával azt a jogos igényt is, hogy minél hatékonyabban érvényt szerezhessenek a tagállamok pénzügyi érdekeik (explicite a Maastrichti Szerződésben jelent meg először, majd az Amszterdami Szerződés megerősítette ezt) védelmének- ehhez pedig a büntetőjog eszköztára is segítségül hívható. A nyitott határok számos veszélyt hordoznak magukban: határokon átnyúló bűnözést, nemzetközi bűnszervezeteket, illetve az Unió intézményeivel szemben is megvalósítható jogsértő cselekményeket, amelyek szükségessé tették a jogi személyek büntethetősége intézményesítésének vizsgálatát. E célok mentén pedig számos jogi dokumentum- egyezmények, konvenciók, kerethatározatok és közös akciók- született azóta.¹⁹ Továbbá Uniós aktusokat, tehát másodlagos jogforrásokat is alkottak a témában: hazánk szabályozásának elfogadása előtt az Európai Unió következő aktusai rendelkeznek a jogi személyek felelősségre vonhatóságáról:

- az 1998. december 22-én elfogadott együttes fellépés a korrupció ellen a magánszektorban,
- az 1997. február 24-én elfogadott együttes fellépés az emberkereskedelem és a gyermekek szexuális kizsákmányolása ellen,

¹⁸ Sántha Ferenc: i.m. 1, 105.

¹⁹A legfontosabbak: Az Európai Közösségek és az Európai Unió tagállamai tisztségviselőinek megvesztegetése elleni küzdelemről szóló egyezmény (98/C 391/01)

Az Európai Közösség pénzügyi érdekeinek védelméről szóló konvenció második jegyzőkönyvének (2. Protokoll) harmadik és negyedik cikke (97/C/ 221/02)

A 2001. május 29- én elfogadott kerethatározat az Euro bevezetésével kapcsolatos hamisítások elleni fokozott védelemről, büntetések és más szankciók alkalmazásával

Bizottsági javaslat a Tanács részére az emberkereskedelem tárgyában létrehozandó kerethatározatról

Az emberkereskedelem és a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni küzdelem tárgyában született 97/154. számú közös akció (97/154/JHA)

A bűnszervezetben való részvétel bűncselekménnyé nyilvánításáról szóló Európai Uniós tagállamokat érintő 98/733. számú közös akció (98/733/JHA)

A magánszektorban megvalósuló vesztegetésről szóló 98/742 számú közös akció (98/742/JHA)

- az 1998. december 21-én elfogadott együttes fellépés a bűnszervezetben való részvétel bűncselekménnyé nyilvánításáról,
- a 2000. május 29-én elfogadott kerethatározat az Euro bevezetésével kapcsolatos hamisítások elleni fokozott védelemről, büntetések és más szankciók alkalmazásával,
- az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény második kiegészítő jegyzőkönyve.²⁰

Itt kell viszont még megemlítenem a Corpus Juris Europae-t, ami egy kötelező erővel nem bíró jogi dokumentum, mely kvázi zsinórmértékként szolgálhat a tagállamoknak nemzeti szabályozásának kialakításához. Mind anyagai jogi, mind eljárásjogi rendelkezéseket tartalmaz. Az egyéni bűnösségen alapuló felelősség elvét vallja, azonban a felelősség körében rendelkezik a jogi személy és az üzleti vállalkozás felelősségéről is. A törvényben nevesített ún. euro bűncselekmények [a közösségi költségvetést károsító csalás, piac manipulálása, vesztegetés, hivatali visszaélés, hűtlen kezelés, hivatali titok megsértése, pénzmosás, orgazdaság, konspiráció, amelyek sértette a Közösség, mint jogi személy] elkövetői természetes és jogi személyek, illetve önálló tulajdonjogi jogalanyisággal rendelkező szervezetek egyaránt lehetnek. Jogi személyek és önálló gazdasági egységek esetén a büntetőjogi felelősség feltétele, hogy a bűncselekményből a jogi személynek vagy szervezetnek származzon haszna és az elkövető a szervezet valamely szervezeti egysége, képviselője vagy döntési joggal rendelkező tagja, alkalmazottja legyen.²¹ A Corpus ugyancsak elfogadja a kumulált felelősség elvét is. Ami pedig a lehetséges szankciókat illeti, a főbüntetések között szabályozza a felügyelet alá helyezést, a pénzbírságot, a bűncselekmény eszközének és hasznának elkobzását, valamint az elítélés közzétételét.²²

Az európai országok bár ezeket a dokumentumokat ismerték, mégis nagyon eltérő időpontokban alkottak jogszabályoka a jogi személyek felelősségre vonását illetően: Hollandia még 1976-ban, Norvégia 1991-ben, Izland 1993-ban, Franciaország 1994-ben, Finnország 1995-ben, Belgium 1999-ben vezette be a jogi személy büntethetőségét. Anglia és Wales 2000-

²⁰ A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló T/5059. számú törvényjavaslat indokolása

²¹ Kovács Nikolett: A jogi személy büntetőjogi felelősségének hazai viszonyai, Jogi Fórum Publikáció, Miskolc, 2021 <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2023/04/24/a-jogi-szemely-buntetojogi-felelossegeinek-hazai-viszonyai/>

²² Fantoly Zsanett: Gondolatok a jogi személyek büntetőjogi felelőssége Btk-ba történő bevezetésének szükségességéről. Jogelméleti Szemle. 2001/2. <http://jesz.ajk.elte.hu/fantoly6.html> (letöltve: 2024.04.13.)

ben szélesítette a jogi személy büntetőjogi felelősségének a körét. Svédország 1986-ban, Spanyolország 1995-ben vezetett be sajátos szankciót a jogi személyekkel szemben. Közigazgatási jogi szankciókat alkalmaznak a jogi személyekkel szemben Németországban, Olaszországban, Portugáliában és Svájcban. A kelet- és közép-európai régióban először Szlovénia vezette be a jogi személy büntetőjogi felelősségét 1996-ban.²³

Érdekesnek tartom már itt, a hazai szabályozás konkrét tárgyalása előtt megjegyezni, hogy Magyarország számára a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonását nem volt kötelező lehetővé tenni az Európai Unió csatlakozáshoz, ennek szükségességét a 2001. évi CIV. törvény indokolása és az Igazságügyi Minisztérium is elsősorban az Európai Unió jogharmonizációval kapcsolatos elvárásokból vezette le, hiszen a Magyarország EU csatlakozásakor kötelezően átveendő európai joganyagnak nem volt része a jogi személyek büntetőjogi felelőssége, e tárgyú rendelet vagy irányelv az Európai Unióban nem volt hatályban, illetve a törvény 29. § a)-d) pontban felsorolt Tanács-i "együttes fellépések", illetve "kerethatározatok" kifejezetten a jogi személyek általános büntetőjogi felelősségére vonatkozó konkrét rendelkezéseket nem tartalmaztak, hanem zömmel csak arra utaltak, hogy a szervezett bűnözés, a korrupció nagymértékben szervezetekben, jogi személyek keretében folyik; és ezzel szemben kívánatos a tagállamok fellépése.²⁴

II.2. Élet a jogharmonizáció előtt, avagy a jogi személyek büntetőjogi felelősségének megteremtése, kezdetei az Európai Unió egyes régióiban

II.2.1. A BENELUX országok szabályozása

- Hollandia

Ahogy azt már láttuk, Hollandia volt az Unió országai közül a legelső, ahol megjelent a jogi személy felelőssége a büntetőjogban. Mindez nem is annyira meglepő, ha azt vesszük alapul, milyen régi kereskedelmi hagyományokkal rendelkező országról van szó.²⁵ Itt már 1870-ben egy adótörvényben találkozunk először a kereskedelmi társaságok felelősségi formájával, de ez egy speciális adótörvényben létezett, tehát nem büntetőjogi kódex tartalmazta. Az első,

²³ A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló T/5059. számú törvényjavaslat indokolása

²⁴ Sárközy Tamás: Büntetőjogi intézkedések a jogi személyekkel szemben? MJ, 2002/8., 449-456. o.

²⁵ Stewart Field, Nico Jörg: Corporate Liability and Manslaughter: should we be going Dutch ? Criminal Law Review January, 1991.

1886-os holland büntető kódex még a klasszikus iskola elméleti talaján állt, majd az 1920-30-as években ez a merev elhatárolás bizonyos mértékig oldódott azáltal, hogy elkezdtek büntetőjogi szankciókat kivetni olyan személyekre, akik "társadalmi pozíciójukból" adódóan feltehetően megakadályozhatták volna a cselekmény bekövetkezését.²⁶ Ezt követően először az 1951-ben bevezetett, gazdasági bűncselekményekre vonatkozó speciális törvényben találkozunk először a gazdasági társaságok büntetőjogi felelősségével, majd azt az 1976. évi büntetőjogi kódex 51. §-a is bevezeti, amely szerint a jogi személyek büntetőjogi felelőssége bármely bűncselekményre megállapítható és közvetlenül a jogi személlyel szemben büntetés – bármely, amelyet a jogi személy természete nem zár ki- szabható ki.²⁷ E tekintetben kiemelt szerephez jut a társaság éves gazdasági beszámolója.

A szabályozás személyi hatályát tekintve azt láthattuk, hogy az a gazdasági társaságon túlmenően a jogi személyiség nélküli kereskedelmi társaságok, vállalkozások, illetve a hajózási társaságok magatartására is kiterjedt. Egyebekben a holland szabályozás nem elemzi, hogy a jogi személyeknek konkrétan mely körére terjed ki a felelősség, így "a contrario" feltehetően mindegyikre.²⁸

A szabályozási modellt tekintve megállapíthatjuk, hogy Hollandiában az ún. "helyettesítő felelősség"-i forma uralkodott, melynek lényege, hogy a gazdasági társaság büntetőjogi felelősségét bárki (igazgató, alkalmazott, beosztott...) magatartása megalapozhatja, aki a gazdasági társaság érdekében cselekszik. Ezt a joggyakorlat úgy szűkítette, hogy a természetes személy cselekménye csak akkor „helyettesíthető be”, ha a gazdasági társaságnak joga (és kötelessége) volt meghatározni, hogy az alkalmazott hogyan cselekedjék, illetve a cselekmény besorolható a társaság normális üzleti tevékenységi körébe.²⁹ Emellett a holland jogban az elkövetők szándéka összegződik.³⁰

- Belgium³¹

²⁶ Hoge Raad, 13 Mar. 1933 (1933) *Nederlandse Jurisprudentie* (továbbiakban N.J.) 1385; R. A. Torringa: *De rechtspersoon als dader: strafbaar leidinggeven oan rechtspersonen*. 1984. 19.

²⁷ Fantoly Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi jogalanyiségének kérdésköre a holland és francia jogban, tekintettel a küszöbön álló magyar szabályozásra, In: *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica*, (53) 1-25. pp. 135-147. (1998) 140.

²⁸ 9 Guy Stessens: *Corporate criminal liability: a corporative perspective*. *International and Comparative Law Quarterly* January, 1994.

²⁹ A Hoge Raad ítélete a „vasdrót” - esetben

³⁰ Id. Hoge Raad, 23. december 1987, NJ 1988, 981.

³¹ Faure, M.G.: *Criminal Responsibilities of Legal and Collective Entities: Developments in Belgium*. *Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities*. Freiburg im Breisgau, 1999. Edition iuscrim. 105- 111.

A belga Semmítőszék az első büntető bírói fórumok között volt, amely foglalkozott a jogi személy felelősségével, hiszen már 1946-ban úgy fogalmazott, hogy a társaságok is képesek bűncselekmények elkövetésére, azonban nem büntethetőek („*societas delinquere potest, sed non punitur*”), mivel a büntetés kiszabásához szükséges bűnösség nem áll meg az esetükben. A szabályozás megteremtése előtt tehát az volt a joggyakorlat, hogy jogalkalmazás igyekezett a bűncselekményt a társaság érdekében elkövető természetes személy beazonosítására, amelyre később, attól függően, hogy az egyes személy milyen pozíciót töltött be a társaság vezetésében, kifinomultabb felelősségi formákat dolgoztak ki.

Érdekes módon Belgiumban- akárcsak az AIDP esetében- eltérően az uniós alapgondolattól, nem az üzleti világból vagy a forgalom biztonságából nőtt ki a jogi személyek deliktuális felelőssége, hanem a környezetvédelemből! Egy 1996. évi törvény kodifikálta először, hogy amennyiben a cselekmény bizonyos céljait vagy érdekeit szolgálta, a társaság is felelősséggel tartozott, ha a tényállást képviselője valósította meg, illetőleg vezető tisztségviselője adott utasítást az elkövetésre vagy az ellen nem lépett fel. Innen szélesedett ki a jogi személyek deliktuális felelősségének elismertsége. A jogi személy fogalmába ilyen értelemben az állam és annak hatóságai, valamint az önkormányzatok és szerveik sem tartoztak bele.

Az 1999. évi belga Btk. ezt már minden bűncselekményre kiterjedően elismerte, feltéve, hogy az entitásnak a bűncselekményből valamilyen előnye származott. Érdekes, hogy a korábbi francia modelltől, és a 20. század közepi dogmatikai álláspontról a belga jogalkotók olyan radikális módon váltottak, hogy deklarálták: a jogi személy maga is képes bűncselekmény megvalósítására. Sőt, e felelősség nem is volt halmozható, hiszen vagylagos a jogi és a természetes személy(ek) felelőssége megállapításának lehetősége. Egyedüli kivétel az individuum szándékos, durva jogsértő magatartásán keresztül megvalósuló deliktum, amely egyébként nehezen bizonyítható. Ez azért különösen izgalmas, mert gondatlan bűncselekmények esetén szinte kizárt, hogy a természetes személy a vádlottak padjára kerüljön.

- Luxemburg

Luxemburgban az uniós szabályozási kötelezettség előtt, nemzeti szinten és hatáskörben nem teremtették meg a jogi személyek büntetőjogi felelősségét. Az ország tartotta magát a „*societas delinquere non potest*” elvhez.

II.2.2. A frankofón szabályozás

A francia jogalkotásban is viszonylag hamar, az 1670-es Grande Ordonnance Criminelle-ben megjelenik a jogi személyek büntetőjogi felelőssége, azt igen nagy részletességgel feldolgozva, amely azonban a XIX. században „szőrén-szálán” eltűnik a jogrendszerből. A francia Alkotmánytanács 1882-ben, az alkotmány értelmezésében kimondta, hogy a francia alkotmány nem tiltja a jogi személyek felelősségre vonását, de a szabályozás végül bő száz évvel később, 1992-ben jelenik meg újra, mikor a büntetőkódex 121-122. §-ával a jogi személyek felelősségének és büntethetőségének kinyilvánítása törvényi szinten is elfogadottá vált.³²

A francia büntetőtörvény indokolása szerint — az állam kivételével — bármely jogi személy alanya lehet a felelősségi formának. Különbséget tesz nyereségorientált és nem nyereségorientált polgári jogi személy között, továbbá kiemeli a közjogi személyeket is. Külföldi jogi személyre ugyancsak vonatkozik a szabályozás.

A holland mintával ellentétben Franciaországban a közvetlen, direkt felelősség elve volt az uralkodó. Ahogy azt a francia törvény megfogalmazta: a társaság csak akkor felelős, ha a cselekményt "saját maga számára és szervei vagy képviselői által" követte el. Ebben a korlátozott modellben csak a felsőbb vezetők vagy hivatalnokok - hiszen a szabályozás hatálya a közjogi társaságok olyan bűncselekményeire is kiterjed, amelyeket közfeladat átruházásáról szóló megállapodás lehetővé tett - cselekményei bírtak jelentőséggel és lényeges az is, hogy a vezető a számára delegált hatalom, hatáskör keretein belül járjon el. Itt tehát nincs meg az a fajta szervezeti felelősség, amivel a holland jogban találkozhattunk: nevezetesen, hogy a vezető felelős alkalmazottai cselekményeiért, hiszen utasítási joga van felettük, megakadályozhatja törvénytörő magatartásukat. Alapvető különbség van a holland és a francia jogi szabályozás között a tekintetben is, hogy míg a franciáknál a gazdasági társaság érdekében ("saját maga számára és szervei vagy képviselői által") kell elkövetni a törvénytörő cselekményt, addig a holland jogban nem elvárás a pénzügyi, anyagi előny.³³

A felelősség kumulációja nem kizárt: a jogi személy és annak vezetője egyaránt felelősségre vonható, ha a menedzsment személyes részvétele bűncselekményhez vezető döntések meghozatalában, illetőleg a végrehajtásban bizonyítást nyer, vagy ha törvény kifejezetten így rendelkezett. A jogi személy az elkövetői alakzatok vonatkozásában tettesként és részesként

³² Fantoly Zsanett: i.m. 141.

³³ Fantoly Zsanett: i.m. 143-144.

egyaránt szerepelhet. Ugyancsak megállapítható a felelősség szándékos és gondatlan elkövetés esetén is.³⁴

A francia büntető kódexben kifejezett, taxatív felsorolást találtunk arra nézve, milyen bűncselekmények elkövetése esetén jöhet szóba a jogi személy felelőssége: ezek tipikusan személy-, vagyon-, állam-, közbéke- és nemzet elleni fejezetekben található tényállások.

A kiszabható büntetésekre nézve is taxatív volt a felsorolást a francia Btk-ban (C.P. 131— 137-től 131 -40-ig, 132-12-től 132-15-ig), melyek közül kiemelendők: a természetes személyekre kiszabható pénzbüntetés legfeljebb ötszörös mértékéig terjedő pénzbüntetés (visszaesők esetén maximum tízszeres); speciális gazdasági tevékenységre kötelezhető; felosztható (kivéve a közjogi testületek, pártok, szakszervezetek, stb.); az adott bűncselekmény alapjául szolgáló gazdasági tevékenység felszámoltatható, sajtóban közzétehető a jogsértő magatartás ismertetése, rontva ezzel a gazdasági társaság jó hírnevét a piacon; az igazságszolgáltatás által ellenőrzés alá vehető.

II.2.3. A skandináv államok szabályozása

- Dánia

Dániában sem volt ismeretlen a jogi személyekkel szembeni fellépés a jogintézmény büntetőjogba iktatása előtt, hiszen dán jogi szabályozás már az 1920-as években is megközelítőleg kétszáz rendelkezést tartalmazott ún. melléktörvényekben a jogi személy pénzbüntetés megfizetésére kötelezéséről, míg végül 1996-ban magában a dán Büntető törvénykönyv ötödik fejezetében is helyett kapott a jogi személy büntetőjogi felelőssége.³⁵ A felelősség azonban nem volt általános, ahogy azt korábban láthattuk: csak akkor vonhatták felelősségre a társaságokat, ha azt a konkrét bűncselekmény vonatkozásában külön törvény explicite előírja, amely legnagyobbbrészt a gazdasági és az ipari tevékenységek körét jelenti.³⁶

Az érintett jogi személyek köre itt valamivel bővebb volt, hiszen a gazdasági társaságok mellett az egyesületek, alapítványok, vagyonközösségek, közösségek és az állami hivatalok, hatóságok is a szabályozás hatálya alá estek- amennyiben civil szférába tartozó tevékenységet

³⁴ Fantoly Zsanett i.m.137.

³⁵ The System of administrative and penal sanctions in the Member States of the European Communities. Office for Official Publications of the European Communities. Luxemburg, 1994. 75.

³⁶ Das danische Strafrecht, Stand 1.1. 1997. Freiburg im Breisgau, 1997. 23.

folytattak. Sőt, egyszemélyes vállalkozás is tartozhatott felelősséggel: a bírói gyakorlat alapján viszont csak akkor, ha legalább húsz alkalmazottat foglalkoztatott – ez a kitétel, közvetett módon a gazdasági teljesítőképességet is vette figyelembe, hiszen a dán Btk. 25. §-a kizárólag pénzbeli szankció kiszabását engedte meg.

Dánia a közvetlen felelősség modelljét alkalmazta: ha a jogi személy üzletszerű működése körében valósít meg bűncselekményt jogi vagy természetes személy (akár alkalmazott, akár vezető pozíciót betöltő), akkor megáll az entitás büntetőjogi felelőssége. A belga szabályozáshoz hasonlóan itt is „tapadó” bűnösségi alakzatról beszélhetünk, hiszen a társaság felelősségét a természetes személy elkövetők szándékos vagy gondatlan cselekményének bűnösségi formája szerint értékeli a bíróság.

Érdekes eljárásjogi adalék, hogy az ügyész választása szerint vádat emelhetett a természetes személy elkövető(k), a társaság vagy mindkettő ellen, amely megoldás prevenciós szempontból hatékonyabb lehet, mint a kumulációt tiltó, megengedőbb belga jog, hiszen a dán jogalkalmazási gyakorlat azt mutatta: általában a csekély felelősséggel tartozó alkalmazottak jogsértése esetén maradt csak el a természetes személyek büntetőjogi felelősségre vonása.³⁷

- Finnország

Finnország 1995-ben bevezetett szabályozása számos ponton eltér a dán rendszertől: a jogalkotó ugyanis kivette a büntetőjogi szabályozás hatálya alól a közjogi hatóságokat, úgymint a bíróságokat, rendőrségeket, tűzoltóságokat, és egyéb helyhatósági szerveket. A szűkítés nem rendelkezett konkrétan az államról. Egyebekben a törvényalkotó nem határolta le, hogy a rendelkezés mely szervezetekre alkalmazható, így – feltehetően – valamennyire.³⁸ Ezenkívül felelősségi modelljét tekintve indirekt formát alkalmazott, tehát a jogi személy felelőssége annak alkalmazottai, vezetői és/ vagy képviselői magatartásán nyugodott. Ebben a formában, a szó szerinti értelemben vett bűnösség tehát nem állapítható meg, kizárólag a más által – bűnösen - elkövetett deliktum miatti felelősségre vonás történhetett meg. A jogi személy felelőssége tehát szekunder; a kumuláció szükségképpen, Dániához hasonlóan, nem volt tiltott: az ügyész belátása szerint emelhetett vádat a társasággal szemben is azon bűncselekmények

³⁷ Toftegaard, G.N.: Criminal Liability of Collective Entities- The Danish Model. Criminal Responsibility...i.m. 189- 329.

³⁸ Fantoly Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi felelősségének megítélése az Európai Unióban, Jogelméleti Szemle, ELTE, 2001, 4. szám, 69.

esetén, amelyeknél a Btk. ezt kifejezetten megengedte (környezet elleni, gazdasági, kereskedelmi deliktumok és a csempészet). Ez, a dán szabályozással azonos módon, elmaradt a húsz főnél kevesebbet foglalkoztató társaságok esetén, továbbá, ha az elkövető legalább 50%-ban tulajdonos.

A jogi személy felelőssége megállapításának kettős feltételrendszere volt. Úgynevezett primér feltétel, hogy a jogi személy menedzsmentjének tagja részt vegyen a bűncselekmény megvalósításában, vagy az entitás elmulassza a cselekmény megelőzésére vonatkozó kötelezettségét teljesíteni. Ez utóbbi kimentési lehetőséget kínálhatott a jogi személynek, amennyiben az minden tőle elvárható, szükséges intézkedést megtett. Az ok-okozati összefüggés fennállása minden esetben vizsgálendő volt. A szekunder kritériumok a bíróság számára bizonyos diszkrecionális jogkört biztosítottak. Mérlegelése következményeképp elítélte a bíróság a szervezetet, ha *inter alia*, szándékosan belefolyt az elkövetésbe, az elkövető magas beosztású vezetője vagy ha súlyos fokú a bűncselekmény és az széles körben kiterjedt. Ezekkel ellentétes oldalra billenti a mérleg nyelvét, ha a jogi személy már kártérítést fizetett az üggyel kapcsolatban, a terhére vagyonekobbzást rendeltek el vagy számára kedvezőtlen sajtóvisszhangot keltett az ügy.

A kizárólagos büntetés itt is a pénzbeli szankció volt, amelyet az elkövető természetes személlyel szemben kiszabott pénzbüntetés figyelembevételével határozott meg a bíróság, tekintettel a kötelezettségszegés mértékére, a jogi személy gazdasági erejére és a vezetés elkövetésben való közreműködésének fokára.³⁹

Sajnálatos, hogy e jogintézményt a bevezetést követő években a joggyakorlat csak rendkívül ritkán alkalmazta.⁴⁰

- Svédország

A svéd büntető törvényben külön fejezet vonatkozott a jogi személyekre, amely már címében megjelölte az elkobbzást, bírságot és „más különös joghatásokat”, mint a jogi személyekkel szemben alkalmazható szankciókat.⁴¹ A jogszabályhely alkalmazásának feltételrendszere többretegű volt: quasi alaki feltételek, hogy a jogi személy üzleti tevékenysége körében kellett,

³⁹ Fantoly Zsanett: im2., 79.

⁴⁰ Muhonen, J.: The Proposed Legislation for Criminal liability of Enterprises in Finland. ICCLR 1995/1. 3.

⁴¹ The Swedish Penal Code. BRA- report 1990:3. 118.

hogyan megvalósuljon a deliktum és hogy az ügyész bírság kiszabására indítvány tett. Anyagi kritérium egyrészt, hogy a bűncselekmény megvalósulása a jogi személy kötelezettségei súlyos elmulasztásának következménye volt, vagy egyébként nagy volt a deliktum tárgyi súlya; másrészt pedig, hogy a társaság vagy vállalkozás nem tett meg minden tőle elvárhatót a jogsértés megakadályozása érdekében.

A szankciók itt kizárólag a pénzügyi hatásokra koncentráltak, és nem is minden esetben voltak kötelezően alkalmazandók: ha a vállalkozóra vagy képviselőjére már büntetést szabtak ki, úgy a bíróság ettől eltekinthetett- a felelősség kumulációja tehát, ha nem is volt tiltott, de semmiképpen nem volt preferált. Az „anyagias” logikát erősítette az a mentesülési ok is, hogy a társaság egyéb úton keletkező fizetési kötelezettségének ténye is mentesíthette a társaságot a felelősségre vonás alól. A jogalkalmazás diszkrécióját pedig az „egyéb körülmények”, mint mentesítő esetkör kitétel szélesítette.

A svéd szabályozásnál, azt gondolom, épp ellenkező logikát láthattunk, mint számos más, a jogi személy büntetőjogi felelősségét alkotmányos elvek alapján elutasító országnál: itt ugyanis formailag büntetőjogi, tartalmilag azonban inkább szabálysértési- közigazgatási jogi jogalkalmazásról kell beszélnünk, hiszen a jogkövetkezmények a társaságok gazdasági erőforrásaira korlátozódtak. Nem volt helye a társaság piaci helyzetének negatív befolyásolására a társadalom rosszállásának büntetőjogon keresztül történő kifejezése által, valamint a tevékenységét sem lehetett korlátozni vagy megtiltani.

II.2.4. A germán jogrendszerek szabályozása

- Németország

A német jog nem ismerte el a büntetőjogban a jogi személyek felelősségét a bevezetésekor, hanem e jogintézmény a szabálysértési joganyagban kapott helyet.⁴² Éppen ezért eltért a fogalomkészlet: a pénzbeli szankciót is bírság névvel illeték, amit akkor állapított meg a bíróság vagy közigazgatási hatóság, ha a társaság legfőbb szerve, vezetője vagy képviselője ad 1.) bűncselekményt vagy szabálysértést követett el a társaságot terhelő köteleességek megszegése által, vagy ad 2.) a cselekmény révén a jogi személy vagy személyegyesülés gazdagodott, illetve gazdagodhatott volna.⁴³ Mértéke pedig a meghatározott tételkeret felső

⁴² <http://www.gesetze-aktuell.de/Gesetzestexte/owig.htm>

⁴³ Fantoly: i.m.2, 72.

határán túl is emelhető volt, ha az elkövetés által realizált vagy realizálni kívánt összeg túlmutatott ezen. Hatályát tekintve azt látjuk, hogy a szabályozás itt is kiterjedt a közjogi területen működő szervekre és a nem jogképes jogi személyekre is. Az alkalmazható szankciók körét szintén szélesebbre szabták: elkobzás, nyereség elvonása, goodwill (jó hírnév)-rontás, meghatározott tevékenységek gyakorlásától történő eltiltás, valamint a társaság feloszlátása mind a jogi személy jogkövető magatartásra szorítását igyekezett előmozdítani.⁴⁴

Németországban a 21. század fordulóján reformbizottságot állítottak fel a jogi személyekkel szembeni szankciórendszer szélesítésére, amely jogi személy büntethetőségének három modelljét vázolta fel. A „beszámítási modell” alapján az egyéni bűnösséget meghatározott feltételek mellett a jogi személynek „számítják be”. A „jogi személy felelősségi modellje” értelmében az „üzem vezetésben” észlelhető quasi bűnösség magának a jogi személynek közvetlenül tudható be. A harmadik, az „intézkedési modell” a bűnösségi elvre figyelemmel eltekint a jogi személlyel szemben a büntetés(ek) kiszabásától, helyette intézkedés(eket) alkalmaz.⁴⁵ Vogel szerint: „a jogi személy büntetőjogi felelősségének lehetősége sokkal kevésbé érinti a cselekmény és a bűnösség dogmatikáját, mint azokat a határokat, amelyek a kriminálpolitikai célokra túl a haszonlefölözést lehetővé teszik.”⁴⁶ Végül a hanyagsági modellt állították fel, amelynek lényege, hogy a társaság ellenőrzés és felügyelet körében tanúsított mulasztása – amely lehetővé tette az entitás valamely szerve, vezetője vagy képviselője számára a deliktum vagy szabálysértés megvalósítását - alapozta meg a jogi személy felelősségét.

A felelősség megállapításának lehetősége véleményem szerint itt nem kumulatív, hanem inkább párhuzamos, hiszen a deliktumot megvalósító természetes személy jogi sorsát a büntetőjog-, míg a társaságot a közigazgatási jog orientálja és pénzbírság a természetes személy felelősségre vonásától függetlenül alkalmazható.

- Ausztria

Ausztriában szintúgy ismert volt a konkrét büntetőjogi szabályozás bevezetése előtt a jogi személlyel szembeni fellépés lehetősége, ha az vezető alkalmazottja bűncselekménye folytán gazdagodott, ugyanis a „gazdagodás lefölözése” (Abschöpfung der Bereicherung, osztrák Btk.

⁴⁴ Fieberg, G.: National Developments in Germany: An Overview. Criminal Responsibility...i.m. 84.

⁴⁵ Scholz, R.: Strafbarkeit juristischer Personen? ZRP 2000. Heft 10. 437.

⁴⁶ Vogel, J.: Elemente der Straftat: Bewerbungen zur französischen Straftatsehre. GA 1998

20. §) ezt a vagyonnövekedést – pénzbírság jelleggel – megfizetni rendelte.⁴⁷ Egyébként az osztrák jellegzetességeknek megfelelően a jogi személy felelősségét a büntetőjogi alapkódexben történő deklarálás mellett az egyes „ágazati” büntetőtörvények is rögzítették, amelyek szerint a jogi személy- a következőkben kifejtett feltételek megvalósulása esetén- bármilyen bűncselekmény miatt felelősségre vonható volt. A bevezető törvényjavaslatban különös gondot fordítottak a jogi személy és a döntéshozó fogalmainak tisztázására, hiszen a felelősségre vonás kritériuma volt, hogy az egyes bűncselekményi tényállások objektív elemeit a társaság képviseletében eljárni jogosult személy valósítsa meg, a jogi személy bűnössége pedig az elkövető bűnösségének konkrét alakzatához tapadt: szándékos aktív vagy passzív elkövetés esetén szándékosságot állapítottak meg a jogi személy részéről, míg a természetes személy gondatlan magatartása esetén a képviselt cég is eszerint felelt.

Az ágazati szabályozások közül az egyik kiemelkedő terület a pénzügyi büntetőjog, ahol a szaktörvény 28. cikke fektette le a jogi személy helytállási kötelezettségét: az entitás egyetemlegesen felelt az elkövetővel, ha a természetes személy adott feladatra történő kiválasztása tekintetében különös gondatlanságot mutatott, vagy a vétséget nem akadályozta meg, pedig az elvárható lett volna, vagy a cselekményről gondatlansága folytán nem tudott, feltéve, hogy a társaság az üzlet vezetésére vagy felügyeletére feljogosított szervének tagjai ellen pénzügyi vétség elkövetése miatt szabták ki és a megbüntetett személy a kötelességszegése során a működési körében járt el. Ezt az osztrák jog nem tekintette személyhez tapadó kötelezettségnek.⁴⁸

Eltérő feltételeket szabott az államigazgatási büntető törvény, amely a másik kiemelt szféra volt, amennyiben „a jogi személyek kötelesek külső képviseletre jogosult személyt vagy felelős megbízottat választani, akiknek feladata, hogy – büntetőjogi felelősség mellett – a cégre vonatkozó igazgatási előírások betartását ellenőrizze. Az ezen személyekre kiszabott pénzbüntetésért a jogi személy az elkövetőkkel egyetemlegesen felel minden további feltétel nélkül.”⁴⁹

A jogi személlyel szembeni poena ordinalia itt is a pénzbüntetés lett, amely az osztrák dogmatika szerint quasi intézkedés. Ezt a társaság gazdasági erejére tekintettel, úgynevezett

⁴⁷ Burgstaller, M: Geldtrafe und andere Reaktionen gegen das Vermögen im österreichischen Strafrecht. Juristische Ausbildung und Praxisvorbereitung, 1996/97. 10- 17.

⁴⁸ FinStrG § 28. Kodex des Österreichischen Rechts. 8. Auflage, Stand 1.1.1996. Orac. 5- 6.

⁴⁹ VStG § 9. Kodex des Österreichischen Rechts, 17. Auflage, Stand 1.1.1996. Orac. 2.

kiszabási egységekben – az éves bevétel meghatározott százaléka, de volt egy fix alsó küszöbösszeg – határozott meg a jogalkalmazó. A tételkeret 50 és 2000 egység közötti szankcionálást irányoz elő, amely szintén a tényállást megvalósító személy szabadságvesztésének tételkeretét tükrözte (2000 egység, ha az elkövetőt életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető cselekményben találják bűnösnek, és 50, amennyiben egy évnél enyhébb, vagy más büntetéssel szankcionálandó a cselekmény). Ha a cselekmény jellegére, a társaság korábbi működésére, a cselekményt követő intézkedéseire tekintettel feltehető volt, hogy elegendő prevenció hatással bír, úgy a pénzbüntetést egytől ötévi próbaidőre felfüggeszthették.

Emellett (büntetőjogi ún. utasítások keretén belül) a jogi személyt meghatározott tevékenység végzésétől eltilthatták quasi különös visszaeső minősége esetén, vagy ha működése kapcsán tartani lehetett újabb büntetendő cselekmény megvalósulásától. Felosztatására, amely ultima ratio jellegű szankció volt, akkor nyílt lehetőség, ha meghatározó célja és tevékenysége büntetőjogi rendelkezésbe ütköző cselekmény elkövetésére irányult.

II.2.5. Az angolszász szabályozás

- Anglia⁵⁰

Kötelességzegés miatt már 1842-ben megbírságotk egy társaságot, azonban a mens rea- elv alkalmazása miatt ez nem volt irányadó a későbbiekben. Az első nagyobb horderejű ítéletre 1915-ig kellett várni, amelynél az azonosítási modell mentén jártak el: megfelelően magas szintű vezető („Egyedül az „agy” az, ami képviseli, megtestesíti a társaságot, a „kéz” sohasem.”) kellett azonban ahhoz, hogy cselekményét a társaságéval azonosítsák és a bűnös tudatot nem követelte meg a jogalkalmazás; ehhez a polgári jogi veszélyes üzemből ismert objektív felelősséget tekintették alapnak.⁵¹⁵²

⁵⁰ Wagner, M.: Corporate Criminal Liability National and International Responses. 13th International Conference on Commercial and Financial Fraud. Malta, 8- 12 July, 1999.

⁵¹ Hard, Cross, Jones: Criminal law. Butterworth. London, 1992. 166- 167.

⁵² Tesco Supermarket c/o. Natras- ügy

Ez később olyan széles körben nyert alkalmazást, hogy gondatlanságból elkövetett emberölésért is állt már jogi személy common law bíróság elé.⁵³ Természetes személyek felelősségének megállapítása nem volt szükséges ennek során ahhoz, hogy a jogi személyt megvádolják, de a felelősség halmozása az eset körülményeire tekintettel - elvileg – megengedett.

- **Írország**⁵⁴

Az angolszász világ részeként Írországban is a common law alapozza meg a jogi személy büntetőjogi felelősségét, amelyről a bevezetéskor úgy rendelkeztek, hogy az bármilyen bűncselekmény kapcsán megállapítható. Természetes kivételeket jelentettek azon deliktumok, amelyek kizárólag halálbüntetéssel vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel voltak büntetendők (minősített élet elleni- és egyes állam elleni bűncselekmények) illetőleg azok a cselekmények, amelyekért a jogi személy felelősségre vonása természetüknél fogva elképzelhetetlen (hamis tanúzás, kettős házasság stb.).

E szigetország a helyettesítő vagy mögöttes modellt rendelte alkalmazni a felelősség körében; tehát a jogi személy felelősségét akkor tartották megállapíthatónak, ha bármely tagjának magatartása a jogi személynek betudható volt, tehát a társaság felelőssé vált a tagjai által megvalósított bűncselekményekért. A büntetőjogi felelősség kumulációja itt is megengedett volt, sőt, számos rendelkezés kifejezetten előírja a közreműködő természetes személyek felelősségre vonásának kötelezettségét.

A jogi személlyel szemben kizárólag pénzbüntetést rendeltek alkalmazni.

II.2.6. A latin jogrendszerek

- **Olaszország**

Olaszország a jogi személyek büntetőjogi felelősségének kérdését az Európai Unió kötő erejű jogalkotását megelőzően nem oldotta meg, ami viszont nem jelentette azt, hogy a társaságok

⁵³ Herai Free Enterprise- eset

⁵⁴ The System of administrative and penal sanctions in the Member States of the European Communities. Office for Official Publications of the European Communities. Luxemburg, 1994, 250.

ne tartoztak volna felelősséggel! Ez a helytállás azonban polgári jogi és mögöttes jellegű volt, hiszen kizárólag a természetes személy elkövető fizetésképtelensége esetén hívhatták fel.

Nem tartoztak ilyen helytállással az önkormányzatok, tartományok, jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek és az állam sem. Az egyéb társaságokat is csak akkor vonhattak a szabályozás hatálya alá, ha az elítélés olyan személy büntetendő cselekménye miatt történt, akit a testület képviselőjével vagy igazgatójával bíztak meg, illetve, ha az elkövető a jogi személytől „függőségi viszonyban” van és a büntetendő cselekménnyel a jogi személlyel szemben fennálló kötelezettségeit sértette meg vagy a büntetendő cselekményt a jogi személy érdekében követte el.⁵⁵

Szétszórtan találhattuk meg inkább a büntetőjogi, direkt felelősség előképeit az olasz jogrendszerben: az antitröszt törvény adminisztratív szankciót rendelt kiszabni egy ellenőrző hatóság részéről törvénytörő és versenykorlátozó magatartás esetén. A bírság összegét az éves forgalom bizonyos százalékában határozták meg, ismételt jogsértés esetén pedig 30 napra felfüggeszthették a tevékenységét.⁵⁶ A tevékenységet felfüggesztő szankciót a telekommunikációs törvény is előírta. Különösen súlyos jogsértés esetén visszavonhatták a jogi személy hatósági engedélyét, egyes tevékenységi köreinek gyakorlását kizárhatták és akár fel is oszlathatták a céget.⁵⁷ Belföldi kereskedelem esetén ugyancsak megengedtek büntetőjogi szankciókat: az illetékes hatóság (Commissione Nazionale per le Società e la Borsa) megrovást alkalmazhatott és javaslatot tehetett pénzbírság kiszabására a pénzügyminisztériumnál.⁵⁸ A bankszektorban történt jogsértések esetén szintúgy lehetőség volt pénzbírság alkalmazására azzal, hogy amennyiben az elkövető személyére fény derült, a jogi személy viszont-keresettel fordulhatott vele szemben.⁵⁹ Ugyanez a logika határozta meg az adójogi visszaélések elintézését.⁶⁰

⁵⁵ Fantoly Zsanett: i.m.2, 75.

⁵⁶ Law No. 287/1990.

⁵⁷ Law No. 223/1990.

⁵⁸ Law No. 157/1991.

⁵⁹ Law No. 144/1993.

⁶⁰ Law No. 472/1997

A korábban látott szankciók mindegyike alkalmazható volt tehát a jogi személlyel szemben az akkor hatályos alkotmányos rendelkezések által állított kereteken belül. (27. cikk: a büntetőjogi felelősség személyhez kötöttsége⁶¹).

- Portugália

Portugáliában a jogi személyekkel szembeni büntetőjogi fellépéssel kapcsolatban nem merült fel az Olaszországnál látott alkotmányossági aggály, így valóban büntetőjogi szabályozásról beszélhettünk.

A portugál büntetőjog hasonló felépítést mutatott a némethez: a büntetőjog az anya- és alapszabályt jelentő Btk-ra és ágazati büntető törvényekre vált szét.⁶² Az „elsődleges” jogforrás, a Btk. nem rendelkezett a társaságok felelősségéről, hanem itt is az ágazati büntető jogszabályok adták meg a szabályozást a gazdasági, környezettel kapcsolatos, közegészséget érintő, információs technológiához kapcsolódó és egyéb területeken. Kiemelendő, hogy a szférákba a bank- és értékpapír-szektor nem tartozott bele.

A szabályozás személyi hatálya figyelemreméltóan tág: az állami és közjogi szervek, valamint a jogi személyiség nélküli szervezetek sem voltak kizárva a felelősségre vonhatók közül!

Portugália – főszabály szerint - az azonosítási elvet alkalmazta: a jogalkotás meghatározott olyan szerveket, személyeket, akik cselekményei során törvény alapján a társasággal azonosítandók, így az entitás az ő aktív vagy passzív magatartásaiért felelhet. Ez alól a közigazgatási jog jelentett kivételt, ahol a képviseleti elv érvényesült szűkebbre szabott feltételek fennállása mellett: szükséges volt, hogy a cselekményt az elkövető a szervezet nevében vagy azt előnyhöz juttatva valósítsa meg.

Eljárásjogi szempontból a felelősség nem csak kumulált, de kombinált is lehetett, ugyanis nemcsak a jogi és természetes személy büntetőjogi felelősségét lehetett egymás mellett megállapítani, de magával a jogi személlyel szemben is folyhatott párhuzamosan közigazgatási- és büntetőeljárás is. A természetes személy elkövető beazonosítása hiányában viszont a jogi személy sem volt felelősségre vonható. Kimenthette azonban magát a jogi

⁶¹ Militello, V.: The Basis for Criminal Responsibility of Collective Entities in Italy. Criminal Responsibility, 181.o.

⁶² Coffee, J.C.: Forms and reasons of Corporate Responsibility. Criminal Responsibility

személy annak bizonyításával, hogy utasítása ellenére valósította meg a természetes személy a bűncselekményt: ekkor kizárólag az elkövetőt szankcionálhatták.

És ami a jogkövetkezményeket illette: főbüntetésként megrovást, pénzbírságot és feloszlatást, míg mellékbüntetésként elkobzást, meghatározott tevékenységektől történő ideiglenes eltiltást, valamint állami támogatásokból történő kizárást szabhattak ki a bíróságok.⁶³

- Spanyolország

Spanyolország Alkotmánybírósága csatlakozni látszott az olasz állásponthoz abban, hogy a jogi személyek büntetőjogi felelősségének minden további nélküli recepciója sértene a bűnösségen alapuló felelősség elvét, így a szabálysértések körében kodifikálták a jogintézményt, és „mellékkövetkezményekkel” szankcionálták.⁶⁴ Ezek jelenthették a társaság székhelyének vagy telephelyének végleges vagy átmeneti bezáratását, az entitás feloszlatását, tevékenységének felfüggesztését, időleges vagy végleges eltiltást egyes tevékenységi körök gyakorlásától vagy (a bűncselekmény elfedésére szolgáló) szerződések megkötésétől és a társaság tevékenységébe való beavatkozást is. Minden időleges jogkövetkezmény legfeljebb 5 évi tartamban volt alkalmazható.

Ahhoz azonban, hogy e szankciók alkalmazására sor kerülhessen, kifejezett jogszabályi engedélyre volt szükség. A bíróság még ekkor is meghallgatást tartott és diszkrecionális jogkörében eljárva döntött a jogi személlyel szembeni következmények alkalmazásáról. Ha a jogalkalmazó a szankcionálás mellett döntött, úgy nem volt szükség természetes személy bűnösségének megállapítására a törvény szerint: az csak a bírói gyakorlatban kialakult előfeltétel volt.

A jogkövetkezmények alkalmazási körét tovább szűkítette, hogy csak meghatározott kategóriák esetén nyílt rájuk lehetősége a jogalkalmazásnak: például tulajdon elleni és gazdasági-, közegészség elleni-, közigazgatási- illetve környezet elleni bűncselekmények esetén.

⁶³ Serra, T.: Establishing a basis for Criminal Responsibility of Collective Entities. Criminal Responsibility... i.m. 203- 215.

⁶⁴ Código Penal. Editorial Tecnos. Madrid, 1997.

A szankciók és az alkalmazási kör tehát alapvetően megegyezik a korábbiakkal, lényeges eltérést csak a jogrendszerbeli elhelyezésnél volt látható.

III. A jogi személy felelősségének keretei a magyar jogban

III.1. Jogtörténeti előzmények

Noha a jogi személyek büntetőjogi felelőssége viszonylag újkeletű, de nem abszolút novum. Werbőczy Tripartituma például expressis verbis megalapozta a káptalanok és a konventek büntethetőségét „a nagyobb hatalmaskodások” eseteiben. Sőt, néhány évszázad után ismét felszínre került egy jogi személyeket hátránnyal sújtó konstrukció a Deák Ferenchez köthető sajtótörvényben, hiszen ez is megállapíthatónak tartotta a jogi személyek felelősségét. Később, a Csemegi-kódex korában már ismét az alábbi, Angyal Pál által megfogalmazott nézet válik dominánssá: „... az újabb törvénykönyvek kirekesztik azt [értsd: jogi személyeket] a bűncselekmény alanyai közül, s csak a jogi személy nevében cselekvő fizikai személyeket büntetik. Büntető törvénykönyvünknek is az az álláspontja, hogy jogi személy büntetendő cselekménynek alanya nem lehet.”

Az 1939. évi XIV. tc. szerint, ha a fizetési eszközökkel elkövetett visszaéléseket a vállalat üzletkörében az alkalmazott, illetve a megbízott követte el, és a felügyelet vagy ellenőrzés körében mulasztás állapítható meg, akkor a megbízott személy és a vállalat tulajdonosa, felelős vezetője mellett a vállalat is büntetőjogilag felelős. Ez abban állt, hogy a vállalatot- mint jogi személyt az elítélt természetes személyekkel együtt a vagyoni elégtétel egyetemleges megfizetésére lehetett kötelezni. Triviális talán, de megjegyzendő, hogy a szocializmus korszakában már csak azért sem nyerhetett elismerést a jogi személyek büntetőjogi felelőssége, mert nem - eleinte legalábbis szinte egyáltalán nem - voltak piaci szereplők, az állami vállalatok esetében pedig az államnak saját maga ellen kellett volna használnia a szocialista büntetőjog fegyverét.

Összegzésül tehát a különböző szervezetek büntetőjogi marasztalhatóságát általános jelleggel csupán hazánk európai uniós csatlakozása nyomán, a 2001. évi CIV. törvénnyel ismerte el a jogalkotó. E jogszabályt dolgozatom „nemzeti különös részében”, a negyedik fejezetben tárgyalom majd. Most azonban áttekintem, jogelméleti szempontból miért is ilyen speciális ez a terület, azaz milyen elvek áttörése, de minimum megrendülése kell és kellett ahhoz, hogy e-

a piacgazdaság által egyébként igényelt- jogi megoldást bevezesse, quasi implementálja a magyar jogalkotó.

III.2. A magyar modell

Magyarország a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvénnyel (továbbiakban: Jsztb.) vezette be ezt a jogintézményt, amelyet 2001. decemberében fogadott el az Országgyűlés, a 28. § értelmében pedig a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatálybalépése napján lépett hatályba⁶⁵.

Mint azt korábban láthattuk, és ahogyan a törvény kommentárja is jelzi, a jogi személy büntetőjogon belüli, illetőleg büntetőjogias szankcionálása terén három fő modellt munkált ki az európai jogirodalom. Egy ezek közül a beszámítási modell, ahol az egyéni büntetőjogi felelősséget meghatározott feltételek és kapcsolódási pontok alapján „beszámítják” vagy „betudják” a jogi személynek. Ez jogtudományi szempontból viszonylag közel áll a büntetőjogi felelősségrendszerének klasszikus megközelítéséhez, éppen ezért, ez veti fel a legkevesebb dogmatikai aggályt. A második séma alapul veszi a szervezetek büntetőjogi jogalanyiságát, elismeri a „saját jogon” történő büntetőjogi felelősségre vonásuk lehetőségét. A szankciókkal pedig az „üzem vitele” kapcsán jelentkező "szervezeti bűnösséget" büntetik. A harmadik modell az ún. "intézkedési modell", amely a jogi személlyel szemben alkalmazandó jogkövetkezményt nem büntetésként szabályozza, aminek feltétele lenne a büntetőjogi bűnösség, hanem a jogi személlyel szemben a büntetőjogi intézkedések sajátos, önálló fajtáját alakítja ki, amelynek célja lehet a bűncselekménnyel szerzett vagyoni előny, a gazdagodás elvonása és a későbbi jogsértések megelőzése.⁶⁶ A tézist és az antitézist követően a szintézis: az első modell a természetes személyek büntetőjogi felelősségén alapult, a második viszont a társaságok jogalanyiságát teremtette meg. E harmadik modell sui generis intézkedésekre ad lehetőséget és nem a felelősség forrását helyezi középpontba, hanem a joghátránnyal elérendő célra koncentrál (ld. korábban Vogel). Ezt követi a hazai szabályozás is, hiszen a nemzetközi dokumentumok mindegyike hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a jogi személyek szankcionálása legyen összhangban a nemzeti jogrendszerekkel és e követelmény a jogalkotó

⁶⁵ Sántha Ferenc: Miután padot ácsoltunk a jogi személyiségű vádlottaknak – helyzetkép 2014-ben. In: Róth Erika (szerk.) Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből. Miskolc. Miskolci Egyetemi Kiadó 2016. pp. 75-92.

⁶⁶ A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló T/5059. számú törvényjavaslat indokolása

álláspontja szerint így volt érvényesíthető, hiszen a Btk. minden jogintézménye az egyéni büntetőjogi felelősség elvén alapul. Ezért a jogi személyeket nem ruházta fel a jogalkotás büntetőjogi értelemben vett individuális anyagi jogalanyisággal, továbbra sem válhatnak büntetőjogi értelemben vett elkövetőkké, így eljárásjogi értelemben sem beszélhetünk róluk terheltként. Azonban a szabályozás klasszikus értelemben vett büntetőjogtól való különállását nem csak e fogalomhasználat mutatja, hanem önmagában annak rendszertani elhelyezkedése is, hiszen az nem a Btk-ban, hanem külön törvényben kapott helyet.

III.3. A jelenleg hatályos szabályozás összegzése

A törvény személyi hatálya kiterjed minden szervezetre és annak önálló képviseleti joggal rendelkező szervezeti egységére, amelyet jogszabály jogi személyként ismer el, valamint az olyan szervezetre is, amely a polgári jogi viszonyok önálló jogalanya lehet, és a tagoktól elkülönülő vagyonnal rendelkezik, sőt: a Polgári Törvénykönyv szerinti előtársaságok is ide sorolandók.⁶⁷ E törvény nem alkalmazható azonban a Magyar Állammal, külföldi állammal, az Alaptörvényben felsorolt intézményekkel, az Országgyűlés Hivatalával, a Köztársasági Elnök Hivatalával, az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalával, illetve jogszabály alapján közhatalmi, államigazgatási és önkormányzati igazgatási feladatot ellátó szervekkel, valamint nemzetközi szerződéssel létrehozott nemzetközi szervezetekkel szemben.

Ami a tárgyi hatályt illeti, alkalmazhatóságához a norma feltételül szabja egy természetes személy általi, Btk-ban meghatározott, szándékos bűncselekmény elkövetését. Nem határozza meg tehát az elkövethető cselekmények körét, az bármely szándékos bűncselekmény lehet. Ugyanakkor ezzel a szabályozással a jogalkotó bármely intézkedés alkalmazását kizárja a gondatlan cselekmények elkövetése esetén, mint pl. a halált okozó gondatlan veszélyeztetés vagy a környezet és természet elleni gondatlan deliktumok.⁶⁸ Szükséges azonban, hogy a bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára előny szerzését célozza vagy eredményezze, vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával kövessék el, és a bűncselekmény a jogi személyhez kötődő, meghatározott természetes személy kövesse el- amelyhez a törvény bizonyos további feltételeket is felállít- vagy legalábbis az erről tudjon.⁶⁹

⁶⁷ 2001. évi CIV. törvény 1. §

⁶⁸ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelőssége. In: Magyar büntetőjog általános rész. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019. 579.

⁶⁹ 2001. évi CIV. törvény 2. § (1) a) vezető tisztségviselője vagy a képviselőre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetve tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja, illetve ezek megbízottja a jogi személy tevékenységi körében követte el,

A jogi személlyel szemben - főszabály szerint - akkor alkalmazhatók intézkedések, ha a meghatározott természetes személlyel szemben a bíróság büntetést szab ki, megrovást vagy próbára bocsátást alkalmaz, elkobzást vagy vagyoneklobzást rendel el. Ekkor az entitással szemben a jogi személy megszüntetése, tevékenységének korlátozása és pénzbírság alkalmazható mint intézkedés, amelyek közül a tevékenység korlátozása és a pénzbírság egymás mellett is elrendelhető szankciók, míg a jogi személy megszüntetése kizárólag önállóan alkalmazható. Fontos azonban leszögezni, hogy a jogi személy szankcionálhatósága- számos kivétel beiktatásán keresztül- akkor is megvalósulhat, ha a természetes személy büntetőjogi felelőssége megállapításának nincs helye, így akkor is, ha az elkövető kiléte nem volt megállapítható, az elkövetővel szemben az eljárást súlyos betegsége, elmebetegsége, ismeretlen helyen tartózkodása miatt felfüggesztették, illetőleg nem a gyanúsított követte el a cselekményt, vagy nem volt megállapítható, hogy ő követte el, továbbá ha az elkövető halál, kóros elmeállapot, tevékeny megbánás, kegyelem miatt nem büntethető.⁷⁰

Kötelező a jogi személy megszüntetése, ha azt bűncselekmény leplezése céljából hozták létre, vagy tevékenysége bűncselekmény elkövetésének leplezését szolgálja. A megszüntetés a jogalkalmazó mérlegelésére van bízva abban az esetben, ha a jogi személy jogszerű gazdasági tevékenységet is folytat. Ugyanakkor a mérlegelési jogkörben alkalmazható megszüntetést kizárja, ha annak következtében állami vagy önkormányzati feladat ellátása veszélybe kerülne, vagy a jogi személy országos közüzemi szolgáltató, nemzetgazdasági szempontból stratégiai jelentőségűnek minősül, továbbá honvédelmi vagy más különleges feladatot valósít meg, illetve célt szolgál.⁷¹

A jogi személy tevékenységének korlátozása 1 évtől 3 évig terjedhet, mely vonatkozhat a törvényben meghatározott valamennyi tevékenységre, azok bármelyikére, vagy egyéb meg

b) tagja vagy alkalmazottja a jogi személy tevékenységi körében követte el, és a vezető tisztségviselő, a cégvezető, illetve a felügyelőbizottság irányítási vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott eseteken kívül az e törvényben meghatározott intézkedések alkalmazhatók akkor is, ha a bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára előny szerzését eredményezte, vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el, és a jogi személy vezető tisztségviselője vagy a képviselőre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetve tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja a bűncselekmény elkövetéséről tudott.

⁷⁰ 2001. évi CIV. törvény 3. § (2)

⁷¹ 2001. évi CIV. törvény 4. §

nem határozott tevékenységekre is. Az egyéb tevékenység ugyanakkor csak olyan tevékenység lehet, mely gyakorlása során vagy azzal összefüggésben a bűncselekmény megvalósult.⁷²

A szabályozás eljárásjogi oldalát tekintve azt látjuk, hogy ha felmerül, hogy a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazásának lehet helye, ügyészség vagy a nyomozó hatóság a nyomozást kiterjeszti az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény és a jogi személy kapcsolatának felderítésére, intézkedés alkalmazását pedig az ügyészség indítványozza.⁷³ Az eljárásban kötelező a védelem, amelyről vagy a bíróság, az ügyészség illetőleg a nyomozó hatóság, kirendelés útján gondoskodik, vagy a jogi személy törvényes képviselője adhat erre meghatalmazást. A meghatalmazók köréből a természetes személy terhelt annak hozzátartozója és védője ki van zárva, illetve nem lehet azonos a terhelt védőjével.⁷⁴ Az entitás jogi képviselőjének is felszólalási, jelenléti, iratbetekintési, indítványtételi és észrevételezési jogai vannak, továbbá jogorvoslati nyilatkozatot is tesz. Mellette a jogi személyre vonatkozó rendelkezéssel szemben fellebbezésre az ügyészség és a jogi személy törvényes képviselője jogosult, de terhére csak az ügyészség. A másodfokú bíróság ellentétes döntése ellen bejelentett fellebbezés esetén a harmadfokú bíróság az ítélet jogi személyre vonatkozó rendelkezését hivatalból bírálja felül, illetve a jogi személlyel szemben meghozott ellentétes döntés esetén önálló jogorvoslatnak van helye a harmadfokú bírósághoz. A jogszabály a perújítás és a felülvizsgálat lehetőségét is biztosítja, továbbá helye van jogorvoslatnak a törvényesség érdekében is.⁷⁵

III.4. A 2001. évi CIV. törvény módosításai

Napjainkig több, esetenként jelentős módosításon is átesett a norma, amelyek közül a legszignifikánsabbak a 2008., 2012. valamint a 2018. évi változtatások voltak.

A 2008-as módosítás háttérében több indok állt: természetes személy terhelt esetén a büntetőeljárásokban megjelent a harmadfokú eljárás lehetősége, amelyet a homogenitás biztosítása érdekében a jogi személyekre is indokolt volt kiterjeszteni. Emellett az OECD és a GRECO égisze alatt születtek olyan ajánlások, amelyek felhívták a figyelmet a jogalkalmazási gyakorlat hiányára, épp ezért a gyakorlati alkalmazás megkönnyítését tűzték ki célul. Az OECD Korruptió elleni munkacsoportja felhívást intézett a Kormányhoz: távolítsák el a

⁷² Sántha Ferenc: i.m. (2019) 590.

⁷³ 2001. évi CIV. törvény 8. § és 12. §

⁷⁴ 2001. évi CIV. törvény 9. § (3)-(4)

⁷⁵ Kovács Nikolett: i.m. 14.

normaszövegből a vagyonszerzési célzatot- illetőleg eredményt- a vesztegetés esetében. Javasolták továbbá azon vezető tisztségviselői kör világosabb meghatározását, akik mulasztásai megalapozhatják a jogi személy felelősségének megállapítását. A harmadik probléma pedig az ügyész diszkrecionális jogköre volt atekintetben, kiterjeszti -e a nyomozást az esetlegesen érintett jogi személyre.⁷⁶

A következő, lényeges változást eredményező, módosító jogszabály a 2012. évi CCXXIII. törvény volt, amely- ugyancsak nemzetközi ajánlásra- a jogkövetkezmény alkalmazásának lehetőségén változtatott. Hatályba lépésétől fogva ugyanis nemcsak előny szerzését megvalósító (eredmény), de legalábbis azt célzó (célzat és motívum) elkövetés esetén lehet alkalmazni: ezt már a jogi személy felhasználása, mint elkövetési mód is megalapozza. Kibővítette továbbá azon esetek körét, amikor intézkedést alkalmazhatnak: erre akkor is sor kerülhet, ha a természetes személy büntetőjogi felelősége nem állapítható meg és ezen új esetekhez igazította a törvény eljárásjogi rendelkezéseit is.⁷⁷

Harmadszor 2018-ban került sor érdemi módosításra, amelyet azonban már nem a nemzetközi tapasztalatok és javaslatok indokoltak, hanem egyszerűen az új büntetőeljárási törvényünk, a 2017. évi XC. törvény hatályba lépése. Ennek eredményeképpen kötelezővé vált a jogi személy érdekében eljáró jogi képviselő jelenléte az előkészítő ülésen, amennyiben az ügyészség a vádiratban indítványozza intézkedés alkalmazását a jogi személlyel szemben.⁷⁸

Mindezek mellett kevésbé jelentősek a legújabb változások, de frissességük miatt ezeket is rögzítem: a 2021. évi CXXXIV. törvény alapján, ha a jogi személy vagyonára zár alá vételt rendelnek el, a pénzbírság akkor is kiszabható, ha a jogi személyt a felszámolási eljárásban megszüntették. A zár alá vétellel kapcsolatos határozatokat haladéktalanul kézbesíteni kell a vagyoni érdekeltnek, valamint a jogszabály alapján a bűnügyi hitelezői igény képviselőjére jogosult egyéb érdekeltnek is. Emellett további, eljárási szempontból szükséges módosításokat is bevezetett a törvény a zár alá vétellel kapcsolatban. Végül pedig megemlítem, hogy a 2023. évi LIII. törvény a pénzbírság legkisebb mértékét hatszázötven ezer forintra emelte fel.

⁷⁶ 2008. évi XXVI. törvény indokolása <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A0800026.TVI/> (letöltve: 2024.04.19.)

⁷⁷ 2012. évi CCXXIII. törvény indokolása (<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A1200223.TVI/>) (letöltve: 2024.04.25.)

⁷⁸ Kovács Nikoletta: i.m. 11.

III.2.1. Jogalkalmazás a számok tükrében

A jogi személlyel szembeni büntetőjogi fellépés hazánkban az első három évben írott malaszt maradt annak ellenére, hogy a jogalkotó csaknem két és fél év felkészülési időt adott a kihirdetéstől számítva a jogalkalmazás számára. A jogintézményt ugyanis 2007-ben, a „szegedi paprika ügyben” alkalmazták először, amelyben 2014-ben hirdettek csak jogerős ítéletet: 15.000.000 Forintos pénzbírsággal sújtották a társaságot.⁷⁹

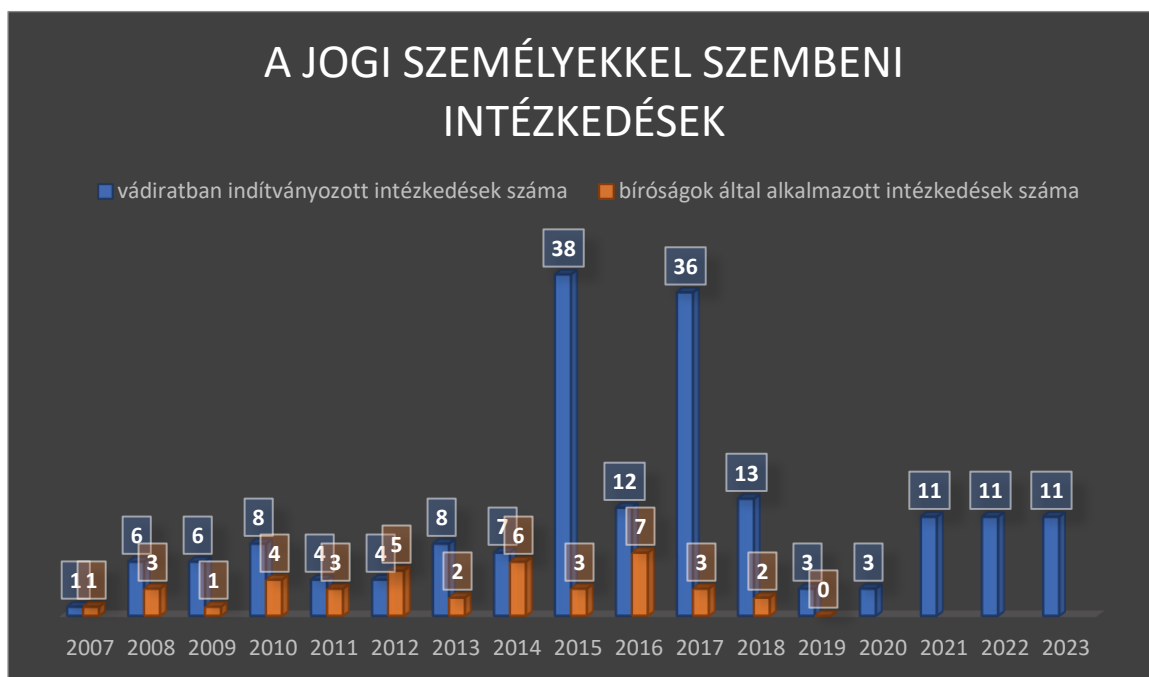
Mielőtt azonban rátérünk a konkrét számokra, külön kell választanunk három aspektusát a statisztikai adatoknak. Beszélhetünk egyrészt azokról az esetekről, amelyeknél az ügyészi indítványokban jelenik meg a jogi személlyel szembeni büntetőjogi fellépés igénye- erről a Legfőbb Ügyészség vezet statisztikát. Ettől el kell határolnunk azokat az ügyeket, amelyekben a bíróságok a törvényhelyre hivatkoztak: ezekre az Anonimizált Határozatok Gyűjteményében történő, jogszabályhelyre szűrt kereséssel lehet következtetni. Ennél is szűkebb kör, amikor intézkedést rendeltek alkalmazni az entitásokkal szemben, tehát nem csak az alkalmazás lehetősége merült fel, de annak konkrét kritériumai is megállapítást nyertek. Erről azonban az OBH- a közérdekű adatigénylésemre adott válasza alapján- nem vezet statisztikát.⁸⁰

Van azonban egy negyedik, mindezeket megelőző kategória, amelyre nem rendelkezhetünk semmiféle számadattal, mégis érdekes a jogalkalmazás szempontjából: hány esetben lehetne, illetve lehetett volna indítványozni a jogi személlyel szembeni szankció alkalmazását? Minden bizonnyal jelentős volt ez az eltérés az ügyészi indítványok számához képest, hiszen a büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes 1/2019. (V.31.) LÜ körlevelében felhívta a figyelmet a Törvény 2012. évi módosítására, és annak 2. §-ában és 3. §-ában írt feltételek körültekintő vizsgálatára. A körlevél megfogalmazása szerint intézkedés alkalmazásának indokoltságát több okból is felveti a pénzmosás vagy a költségvetést károsító bűncselekmények elkövetése kapcsán a jogszerű gazdasági tevékenységet nem, vagy csak részben folytató társaságok, illetve stróman cégek működése, és a Törvény adta lehetőségek körében az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása nélkül is vizsgálni kell az intézkedés alkalmazásának lehetőségét.⁸¹

⁷⁹ Klotz Péter: Büntelenség vagy büntetlenség? A jogi személlyel szembeni büntetőjogi intézkedések. Magyar Rendészet. 2014/2. 21.

⁸⁰ 2024.OBH.XII.B.48/3. számú válaszleve közérdekű adatigénylésemre (rendelkezésemre bocsátva: 2024.10.07.)

⁸¹ A büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes 1/2019. (V.31.) LÜ h körlevele a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről. 1-3. pont

82

A fenti számok, azt gondolom, meggyőznek minket afelől, mennyire szükség is van az ilyesfajta bátorításra, hiszen ezeket az adatokat a jogirodalom is csekélynek ítélte meg.^{83 84} Az indítványok száma mellett, ami önmagában is az ügyészek idegenkedését mutatja, még riasztóbb az alkalmazott intézkedések száma, amely a bíróságok bizalmatlanságát, vagy adott esetben az ügyészek nem megfelelő jogértelmezését veti fel e jogintézménnyel kapcsolatban.⁸⁵ De milyen intézkedéseket alkalmaztak abban a nem túl jelentős számú ügyben, amelyekben a bírák felhívták a törvény szankciós eszköztárát a jogi személlyel szemben?

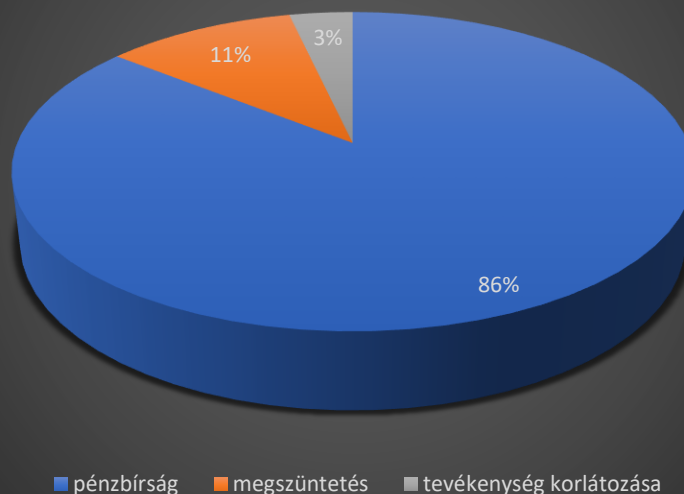
⁸² Az ügyészségi adatokat a Legfőbb Ügyészség LFIIGA//396-4/2024 számú közérdekű adatigénylési kérelmemre bocsátotta rendelkezésemre. A 2020-2022-es időszakra vonatkozóan nem állt rendelkezésemre adat a Bíróságok által alkalmazott intézkedések számára nézve.

⁸³ Klotz Péter, Kovács Nikolett és saját közérdekű adatigénylésem alapján, melyet a Legfőbb Ügyészség 2024.09.25-én bocsátott rendelkezésemre

⁸⁴ inter alia Horváth Dóra, Pocsai Tamás: A jogi személyekkel szembeni fellépés büntetőjogi lehetőségei- Egy sajátos felelősségi forma és bírósági gyakorlata, Miskolci Jogi Szemle, 18. évfolyam 1. szám, 2023, 86. o.

⁸⁵OBH ÜIR Anonimizált határozatok Gyűjteménye. Jogszabályhelyre történt szűrés. <https://eakta.birosag.hu/anonimizalthatarozatok> (letöltés dátuma: 2024.09.25.)

Az intézkedések tartalma 2007 és 2019 között

A bíróságok poena ordinaliaként a pénzbírságot alkalmazzák, míg a törvény többi, joghátrányokról rendelkező része szinte tetszhalott állapotban van. Általánosnak látszik az a jelenség, hogy tevékenységi körük helyett az entitások gazdasági lehetőségeinek szűkítését látják célravezetőbbnek a magyarországi jogalkalmazók.

A számok után pedig annak vizsgálatára térek rá, hogy e tendenciákon túl hogyan alakul hazánk joggyakorlata.

III.2.2. A magyar joggyakorlat tanulságai

Mielőtt rátérnénk a konkrét joggyakorlat elemzésére, szeretném egy érdekes és- véleményem szerint- sokatmondó tényre felhívni a figyelmet: a rendes bírósági szervezetrendszeren kívül helyet foglaló Alkotmánybíróság hamarabb hozott határozatot a Jszbt-vel kapcsolatosan, mint bármely rendes bírói fórum e jogszabály alapján. A 37/B/2009. AB határozattal el- és visszautasította az Alkotmánybíróság a Jszbt-vel szembeni jogállami és jogegyenlőségi szempontból felhozott alkotmányossági aggályokat.⁸⁶ Így, megsemmisítés hiányában nyílhatott csak meg az út a büntetőbíráskodás számára.

⁸⁶ 37/B/2009. AB határozat a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény egyes rendelkezéseinek alkotmányossági vizsgálata tárgyában

- Az első eset

Hazánk jogéletében a „Szegedi Paprika” néven elhíresült ügyben alkalmazták elsőként a Jsztb-t. Ebben azért indítványozta az ügyészség a Magyarországon 1998 óta bejegyzett Szegedi Paprika Zrt.-vel szemben pénzbírság kiszabását, mert- a megállapított tényállás szerint- az Ausztriába exportált fűszerpaprika aflatoxin-tartalma meghaladta az előírt határértéket, továbbá a társaság megtevesztő tájékoztatást adott a termék származása tekintetében: az általuk forgalomba hozott őrleményen csak a „Szegedi Paprika” felirat szerepelt, noha az spanyol paprikát is tartalmazott. Így a három, döntésben részt vevő természetes személlyel szemben közfogyasztási cikkel visszaélés és fogyasztó megtevesztésének büntette miatt indult eljárás. Tekintettel azonban arra, hogy az cég vezetése tudott a fogyasztásra ártalmas mennyiségű aflatoxin- mennyiségről és ennek ellenére is az értékesítés mellett döntött, illetve, hogy ezzel a bíróság becslése alapján 3,5 millió forint vagyoni előnyre tettek szert, így fennálltak a jogi személlyel szembeni intézkedés alkalmazásának feltételei. A bíróság ezek alapján 10 millió forint összegű bírság megfizetésére kötelezte a társaságot, melyben a preventív cél is megjelent a vagyoni előny elvonásának igénye mellett. Később az ítéletet megalapozatlanság miatt hatályon kívül helyezték és a megismételt eljárást lezáró 2014-es, jogerős ítéletben- magasabbra becsült vagyoni előnyt alapul véve- 15 millió forint bírságot szabott ki az eljáró bíróság.⁸⁷

- A hazai joggyakorlat anyagi jogi oldala

Az úttörő eljárás óta- főképp az anyagi jogi oldalt vizsgálva- inkább szegényes a magyar joggyakorlat. E körben, logikai sorrendet követve először a jogi személlyel szembeni intézkedés alkalmazásnak feltételeit meghatározó, precedensképes határozat érdemel említést. Ebben a bíróság lefektette, hogy az entitás felelősségének megállapítása semmiképp sem történhet automatikus jelleggel, csupán azon az alapon, hogy a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét (gazdasági titok megsértése tekintetében) megállapították: ehhez- bár a Jsztb. 2. § (1) bekezdése taxatív felsorolást nem ad meg- a szándékosság mellett az előny szerzésére irányuló motívum, vagy ezt eredményező célzat szubjektív szempontból-, illetőleg az előny realizálása objektíve szükséges. Tovább szélesíti a jogalkalmazó a vizsgálandó kört,

⁸⁷ Horváth és Pocsai i.m.

amennyiben elvi élel leszögezi, hogy a Jszt. szerinti feltételeken túl mérlegelendő:

- *adott bűncselekmény folytán fogalmilag származhat-e előny, ami nyilvánvaló, ha az előnyszerzés tényállási elem; ez nem jelent kettős értékelést, mivel a jogtalan előnyszerzés, mint célzat a természetes személy felelősségének alapja; ha pedig ez a jogi személy javára való előnyszerzést célozta, akkor az a jogi személy bírságolásának alapja; vagyis két különálló személy esetében képez jogalapot;*
- *a jogi személy javára való előnyszerzési célzat megvolt-e a bűncselekmény előtt (ebből a szempontból van jelentősége annak, mi az elkövetési magatartás);*
- *ehhez képest azt az elkövető eleve célozta-e, vagy az csupán bekövetkezett; és*
- *az előny a jogi személy javára szóló-e, nem pedig kizárólag az elkövető javára (még ha egyébként meg is felel a Jszt. rendelkezéseinek).⁸⁸*

Fontos azt is megemlíteni, - amelyet több határozat is megerősít- hogy a pénzbírság kiszabott összegének alapja nem csak a konkrétan elért-, hanem az elérni kívánt vagyoni előny is, de az is, ha előny hiányában a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el, és a jogi személy vezető tisztségviselője, vagy a képviselőre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetve tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja a bűncselekmény elkövetéséről tudott.^{89 90}

A Kúria egy következő határozatában konkretizálta a szubjektív oldallal kapcsolatos nézetét: ha a természetes személy elkövető célzata rögzített az adott bűncselekmény tényállásában, akkor szükségtelen annak vizsgálata, hogy jelentkezett-e, és ha igen, a bűncselekmény miatt realizálódott -e előny a jogi személynél (mivel az elkövető kívánja az előny megszerzését-természetesen egyenes szándékkal). Amennyiben a bűncselekmény nem célzatos, de megjelenik az előny, úgy a kettő között okozatosságnak kell fennállnia. Olyan eset is előfordulhat ugyanis, hogy az elkövető nem kívánja az előny megszerzését, de - azt meg nem akadályozva - belenyugszik, s így szándéka eshetőleges. Az előnnyel kapcsolatban azt is rögzítette a Kúria, hogy a Jszt. szerinti előny önmagában vizsgálandó, nem feltétele, hogy

⁸⁸ A Kúria Bfv.527/2014/5. számú precedensképes határozata

⁸⁹ BH 2018.6.165: Kúria Bfv. I. 1.381/2017.

⁹⁰ BH+ 2015.2.52: Kúria Bfv. III. 527/2014. határozata

másnál egyidejűleg hátrány jelentkezzen (az legfeljebb az előny utólagos igazolását, nem pedig az okát jelenti), hiszen a lényeg az, hogy a társaság nem gazdagodhat bűnös úton. Így pénzbírság alkalmazása esetén a bíróság a jogi személy létét és működését nem érinti, hanem (részint a vagyonekbevonás jogi természetéhez is hasonlóan) a gazdagodás - többszörösének - elvonását célozza.⁹¹

- A hazai joggyakorlat- eljárásjogi kitekintés

Ha teszünk egy rövid kitérőt, és eljárásjogi oldalról közelítjük meg a téma joggyakorlatát, még inkább szembeötlő, mennyire „idegen test” maradt a jogi személyek büntetőjogi felelőssége a tett- büntetőjoghoz és a bűnösségen alapuló felelősség elvéhez továbbra is ragaszkodó magyar jogban. Noha a Kúria megerősítette a Jsztb. 7. § (2) bekezdésében lefektetett elvet, hogy az új büntetőeljárási törvény és a Jsztb. szabályozása nem egymással szembenálló, hanem azokat egymással összhangban kell értelmezni és alkalmazni, sok esetben ez sem azelőtt, sem azóta nem zajlik gördülékenyen hazánk bíróságain.⁹² Jól mutatja ezt például a jogi személy jogi képviselőjének problematikája, amellyel kapcsolatban nemcsak a jogállás, de a képviselői jog keletkezése körében is számos olyan elvi jelentőségű probléma merült fel, melyet csak a közelmúltban oldott meg a Kúria.

A jogi személy érdekében eljáró ügyvéd meghatalmazása ugyanis nem lehet érvényes, ha az olyan személytől származik, aki az ügyben terheltként szerepel. Ez a szabály a meghatalmazás keletkezésének időpontjára tekintet nélkül igaz: a terhelti pozícióba kerülést megelőző keltezésű okirat ugyanúgy érvénytelen, mint az ezt követően adott megbízás.⁹³ Mivel hazánk jogrendszere a jogi személy mögöttes felelősségének elvét követi, így valószínűsíthető, hogy gyakori lesz az az eset, mikor senki nem adhat majd érvényesen meghatalmazást jogi képviselőnek, s így kirendelt jogi képviselőre lesz kénytelen hagyatkozni az eljárás alá vont társaság, ami a képviselő hatékonyságával kapcsolatban vethet fel aggályokat. E korlátozás azonban szigorúan a terhelti minőséghez tapad, hiszen az a személy, aki korábban terhelt volt ugyan, de vele szemben a büntetőeljárást már megszüntették, meghatalmazhat képviselőt a társaság számára.⁹⁴ Fontos megjegyezni, hogy a jogi személy tagja jogkörének korlátozása csupán a büntetőeljárásbeli képviselő meghatalmazását érinti, és ebből nem következik az,

⁹¹ BH 2024.8.181: Kúria Bhar.III.308/2023/7. határozata

⁹² Kúria Bfv.454/2021/8. számú precedensképes határozata

⁹³ ÍH 2020.4: Pécsi Ítéltábla Bpkf.I.315/2019/4.

⁹⁴ ÍH 2015.130: Szegedi Ítéltábla Bpkf. I. 633/2014/2.

hogy a jogi személy törvényes képviselője egyéb jogosultsága is korlátozott lenne abban az esetben, ha a büntetőeljárás a jogi személy törvényes képviselője, vagy annak hozzátartozója ellen van folyamatban.⁹⁵

Mit tudunk meg az ítélkezési gyakorlatból a jogi képviselő jogköréről? Nos, első ránézésre úgy tűnhet, a védőével azonos a jogállása, hiszen a Kúria elvi élel fektette le: a jogi személy képviselőjére általában irányadóak a védőre vonatkozó büntetőeljárási szabályok, így az is, hogy kirendelésének vagy meghatalmazásának hatálya - ha a meghatalmazásból más nem tűnik ki - a büntetőeljárás jogerős befejezéséig tart, de kiterjed a perújításra, a felülvizsgálatra is valamint a különleges eljárásokra is.^{96 97} Egyébiránt pedig a pénzbírságösszegezésének vitatása nem hivatkozható eredményesen felülvizsgálati okként és az nem is törvénysértő, amennyiben az elért vagyoni előny háromszorosát nem haladja meg. A jogorvoslati jog a másodfellebbezésre is kiterjed, amelyet önállóan a jogi személy érdekében eljáró ügyvéd, valamint a jogi személy törvényes képviselője (akár személyesen, akár meghatalmazott képviselője útján) jelenthet be, továbbá a jogi személy - a nevében, s nem önjogán eljáró képviselője útján - jogosult felülvizsgálati indítvány benyújtására is.^{100 101} Mindezek ellenére azonban a jogi személy képviselője nem védő! Ezt az is alátámasztja, hogy a jogi személy képviselete ugyan kötelező, de a jogi személy képviselőjének – értesítéssel biztosítandó - joga a tárgyaláson (nyilvános ülésen) való részvétel lehetősége, viszont az nem kötelező.¹⁰² Ez illeszkedik a Be. azon logikai rendszerébe, miszerint (az ügyész kivételével) akinek a részvétele kötelező, azt idézik, és azt értesítik, akinek a jelenléte pusztán lehetőség.

IV. Záró gondolatok

A jogi személy, mint lehetséges büntetőjogi jogalany megjelenése forradalmi változást hozott minden európai jogrendszerben: bizonyos keretek között újra kellett gondolni az alannyá válás feltételeit, némileg idézőjelbe téve a bűnösségen alapuló felelősség elvét, és ennek ellenére megőrizni a büntető anyagi jog homogenitását, átláthatóságát és „sűrű szövésű hálót” jellegét.

⁹⁵ Szegedi Ítéltábla Bf.282/2022/12. számú határozata

⁹⁶ BH+ 2015.2.52: Kúria Bfv. III. 527/2014. határozata

⁹⁷ A Kúria Bfv.1278/2016/10. számú precedensképes határozata

¹⁰⁰ Kúria Bfv.2/2022/6. számú precedensképes határozata

¹⁰¹ A Kúria Bfv.1278/2016/10. számú precedensképes határozata

¹⁰² A Kúria Bfv.1278/2016/10. számú precedensképes határozata

Mindez természetesen rendkívül bonyolult jogalkotói feladat, amelyet a különböző országok a bemutatott, sajátos módokon oldottak meg nemzeti hatáskörükben, majd az Európai Unió közelítette egymáshoz a nemzeti szabályozásokat.

A széleskörű nemzetközi kitekintéssel célom volt bemutatni, milyen sémákból, jogelméleti alapokból meríthetett (volna) Magyarország, amely európai szomszédainak többségéhez képest csak később kodifikálta a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonásának lehetőségét. A szabályozás megteremtésekor a jogalkotó a következő két szélsőség közül választhatott: vagy egy teljesen új jogdogmatikai struktúrát épít fel az előző lerombolása után, amely lehetővé teszi, hogy jogi személyeket is bűnösnek mondjanak ki a bíróságokon, vagy megpróbálja a jogi személyek szankcionálását összeegyeztetni a meglévő jogelvekkel és jogintézményekkel, amely kizárólag közigazgatási jogi jellegű megközelítéssel érhető el. Véleményem szerint, és a nemzetközi példák alapján a magyar behelyettesítő-modell ragaszkodik a büntetőjog klasszikus elveihez, és áttételesen állapítható csak meg a jogi személy felelőssége, az nem válik teljes mértékben büntetőjogi alannyá. Ez a tulajdonképpen köztes megoldás, ami „büntetőjog is, meg nem is”, a mai napig idegen testként hat a jogrendszerünkben, hiszen az entitások szankcionálása nem is a Btk-ba történő integrációval valósult meg, sőt, az új Btk. elfogadásakor sem illesztették be, hanem külön törvény maradt, így nem csak fogalomkészletében, de rendszertani szempontból is jelentős különállást mutat a klasszikus büntetőjogtól. Ezekből úgy tűnik, mintha a magyar jogalkotó csak mintegy letudni kívánta volna a jogi személyek büntetőjogi felelősségének rendezését, melynek során a legkisebb ellenállás irányába mozdult el.

Ami a joggyakorlatot illeti, az is inkább szükségesnek, de nem elégségesnek mutatkozik, amennyiben a statisztikákat tekintjük: a jogi személyekkel szembeni intézkedésekre irányuló indítványok száma ugyanis a közelmúltban is alacsony maradt: 2014 és 2019 között mindössze 199 olyan vádirat született országosan, amely egyáltalán felveti a jogi személy szankcionálásának lehetőségét, a felelősséget megállapító ítéletek száma pedig a rendelkezésre álló adatok alapján ettől is jelentősen elmarad.¹⁰³ Ennek nemcsak az ügyészi és bírói bizalmatlanság lehet az oka, hanem az is, hogy a Jsztb. idegensége számos ütközést okoz, olyan

¹⁰³ Kovács Nikoletta közérdekű adatigénylése alapján, amelyet a Legfőbb Ügyészség 2021. február 19-én teljesített (https://www.jogiforum.hu/wp-content/uploads/2023/04/kovacs-nikoletta_jogi-szemely-buntetojogi-felelossege_cimlappal.pdf letöltve: 2024.05.05.)

alapvető kérdésekben is, mint az eljárás alá vont társaság jogi képviselte. Nem csoda, hogy gyakorlati szakemberek is csak „nagy fejfájás” néven hivatkoznak a cégek felelősségére.¹⁰⁴

A magyar modell éles ellentétben áll a reformer Hollandia elképzeléseivel, ahol tulajdonképpen sui generis alanyai a büntetőjognak a jogi személyek azzal, hogy velük szemben lehetőség van közvetlenül is büntetés(ek)e)t kiszabni. Azt gondolom, egy ehhez hasonló radikális megoldás lehetőséget biztosít a jogrendszer logikus homogenitásának újra konstruálására is, amely természetesen gördülékenyebb jogalkalmazást tenne lehetővé, ahol a teljes joganyag hatékonyabban érvényesülhet, és nem csak egy szankciónem. A joghátrányokkal kapcsolatban pedig üdvözlém, ha Magyarországon is lehetőség lenne a goodwill-rontás német mintára történő, önálló szankcióként való alkalmazására (amelyhez hasonló az adójogban ismert), mivel ez nem egy kalkulálható pénzügyi veszteség a társaságok számára, és nagyobb preventív erővel is bírhat.

Sajnos reálisnak tűnhet az a forgatókönyv, hogy alkalmazásának hiányában kivész a jogi személyek büntetőjogi felelősségének rendkívül hasznos jogintézménye hazánk jogrendszeréből, hiszen olyan elenyésző számban alkalmazza a joggyakorlat. Ennek megakadályozása érdekében kézenfekvő lehet, hogy a bíróságok egy erre vonatkozó jogszabálymódosítást követően kötelezően, hivatalból vizsgálják a jogi személyek felelősségre vonhatóságát a társaságokhoz szorosan köthető, például gazdasági vagy környezettel kapcsolatos bűncselekmények esetén- a büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes levele logikájára építve (III. fejezet 2.1. alcím).

¹⁰⁴ magánbeszélgetés büntető ügyszakos bírakkal a Deák Ferenc Ösztöndíj szóbeli fordulóján

V. Irodalomjegyzék

V.1. Szakirodalom

Angyal Pál: Az 1909. évi osztrák büntetőjavaslat. Budapest, 1911. Politzer biz. 110 l. (Klly. a Jogállamból.) 74-75.

Burgstaller, M: Geldtrafe und andere Reaktionen gegen das Vermögen im österreichischen Strafrecht. Juristische Ausbildung und Praxisvorbereitung, 1996/97. 10- 17.

Coffee, J.C.: Forms and reasons of Corporate Responsibility. Criminal Responsibility

Kovács Nikolett: A jogi személy büntetőjogi felelősségének hazai viszonyai, Jogi Fórum Publikáció, Miskolc, 2021

Sárközy Tamás: Büntetőjogi intézkedések a jogi személyekkel szemben? MJ, 2002/8., 449-456.

Fantoly Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi felelősségének megítélése az Európai Unióban, Jogelméleti Szemle, ELTE, 2001, 4. szám, 69.

Fantoly Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi jogalanyiségének kérdésköre a holland és francia jogban, tekintettel a küszöbön álló magyar szabályozásra, In: Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (53) 1-25. pp. 135-147. (1998) 140.

Fantoly Zsanett: Gondolatok a jogi személyek büntetőjogi felelőssége Btk-ba történő bevezetésének szükségességéről. Jogelméleti Szemle. 2001/2.
<http://jesz.ajk.elte.hu/fantoly6.html> (letöltve: 2024.04.13.)

Faure, M.G.: Criminal Responsibilities of Legal and Collective Entities: Developments in Belgium. Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities. Freiburg im Breisgau, 1999. Edition iuscrim. 105- 111.

Fieberg, G.: National Developments in Germany: An Overview. Criminal Responsibility...i.m. 84.

Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, 240.
Kulcsár Kálmán: Jogsociológia, Kulturtrade Kiadó, Budapest, 1997., 296.

Földvári József: Kriminálpolitika. KJK Budapest, 1987. 95.

Guy Stessens: Corporate criminal liability: a comparative perspective. International and Comparative Law Quarterly January, 1994.

Hard, Cross, Jones: Criminal law. Butterworth. London, 1992. 166- 167.

Horváth Dóra, Pocsai Tamás: A jogi személyekkel szembeni fellépés büntetőjogi lehetőségei- Egy sajátos felelősségi forma és bírósági gyakorlata, Miskolci Jogi Szemle, 18. évfolyam 1. szám, 2023, 86.

Klotz Péter: Büntelenség vagy büntetlenség? A jogi személlyel szembeni büntetőjogi intézkedések. Magyar Rendészet. 2014/2. 21.

Kovács Zsuzsa Gyöngyvér: A jogi személyek büntetőjogi felelősségének megítélése a nemzetközi dokumentumok tükrében,
https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kovacs_zsuzsa-a_jogi_szemelyek_buntetojogi_felelossegenek_megitelese_a_nemzetkozi_dokumentumok_tukreben%5Bjogi_forum%5D.pdf

Maurach, R.-Zipf. H.: Strafrecht Allgemeiner Teil. Teilband 1. 7. Aufl. Heidelberg, 1987. 408-410.

Militello, V.: The Basis for Criminal Responsibility of Collective Entities in Italy. Criminal Responsibility, 181.

Muhonen, J.: The Proposed Legislation for Criminal liability of Enterprises in Finland. ICCLR 1995/1. 3.

Nagy Ferenc: A bűnösségen alapuló felelősség elvéről, Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, 1996, 183-195.

Nagy Zoltán András: A jogi személy büntetőjogi felelősségét megállapító törvényről. Jura, 15. (2009), 1. 94–100., 94

Sántha Ferenc: A jogi személy büntetőjogi felelőssége, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002., 33-34.

Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelőssége. In: Magyar büntetőjog általános rész. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019. 579.

Sántha Ferenc: A szervezetek büntetőjogi felelősségének kérdései a nemzetközi dokumentumokban, Collega, 2001/2., 16-17.

Sántha Ferenc: Miután padot ácsoltunk a jogi személyiségű vádlottaknak – helyzetkép 2014-ben. In: Róth Erika (szerk.) Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből. Miskolc. Miskolci Egyetemi Kiadó 2016. pp. 75-92.

Scholz, R.: Strafbarkeit juristischer Personen? ZRP 2000. Heft 10. 437.

Serra, T.: Establishing a basis for Criminal Responsibility of Collective Entities. Criminal Responsibility... i.m. 203- 215.

Stewart Field, Nico Jörg: Corporate Liability and Manslaughter: should we be going Dutch ? Criminal Law Review January, 1991

The System of administrative and penal sanctions in the Member States of the European Communities. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg, 1994. 75.

The System of administrative and penal sanctions in the Member States of the European Communities. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg, 1994, 250.

Toftegaard, G.N.: Criminal Liability of Collective Entities- The Danish Model. Criminal Responsibility...i.m. 189- 329.

Varga Gergely: Elkövetői alakzatok a büntetőjogban, ELTE ÁJK, XXV. OTDK, 2001, (<http://www.ajk.elte.hu/file/VargaGergely-ElkovetoiAlakzatok.pdf>)

Vogel, J.: Elemente der Straftat: Bewerbungen zur französischen Straftatsehre. GA 1998

Wagner, M.: Corporate Criminal Liability National and International Responses. 13th International Conference on Commercial and Financial Fraud. Malta, 8- 12 July, 1999.

Welzel, H.: Az utóbbi 100 év német büntetőjogidogmatikája és a finális cselekménytan. In: Horváth Tibor—Szük László (szerk): Büntetőjogi szakirodalom-gyűjtemény. II. Budapest, 1987. 188. s kőv. p.; Welzel, H.: Das Deutsche Strafrecht. 11. Aufl. Berlin, 1969. 138.

V.2. Bírósági határozatok

37/B/2009. AB határozat

A Hoge Raad ítélete a „vasdrót” - esetben

A Kúria Bfv.1278/2016/10. számú precedensképes határozata

A Kúria Bfv.1278/2016/10. számú precedensképes határozata

A Kúria Bfv.527/2014/5. számú precedensképes határozata

BH 2018.6.165: Kúria Bfv. I. 1.381/2017.

BH 2024.8.181: Kúria Bhar.III.308/2023/7. határozata

BH+ 2015.2.52: Kúria Bfv. III. 527/2014. határozata

BH+ 2015.2.52: Kúria Bfv. III. 527/2014. határozata

Heral Free Enterprise- eset

Hoge Raad, 13 Mar. 1933 (1933) Nederlandse Jurisprudentie (továbbiakban N.J.) 1385; R. A. Topping: De rechtspersoon als dader: strafbaar leidinggeven oan rechtspersonen. 1984. 19.

Hoge Raad, 23. december 1987, NJ 1988, 981.

ÍH 2015.130: Szegedi Ítéltábla Bpkf. I. 633/2014/2.

ÍH 2020.4: Pécsi Ítéltábla Bpkf.I.315/2019/4.

Kúria Bfv.454/2021/8. számú precedensképes határozata

Kúria Bhar.2/2022/6. számú precedensképes határozata

Szegedi Ítéltábla Bf.282/2022/12. számú határozata

Tesco Supermarket c/o. Nattras- ügy

V.3. Jogforrások

Az Európai Közösségek és az Európai Unió tagállamai tisztségviselőinek megvesztegetése elleni küzdelemről szóló egyezmény (98/C 391/01)

Az Európai Közösség pénzügyi érdekeinek védelméről szóló konvenció második jegyzőkönyvének (2. Protokoll) harmadik és negyedik cikke (97/C/ 221/02)

A 2001. május 29- én elfogadott kerethatározat az Euro bevezetésével kapcsolatos hamisítások elleni fokozott védelemről, büntetések és más szankciók alkalmazásával

Bizottsági javaslat a Tanács részére az emberkereskedelem tárgyában létrehozandó kerethatározatról

Az emberkereskedelem és a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni küzdelem tárgyában született 97/154. számú közös akció (97/154/JHA)

A bűnszervezetben való részvétel bűncselekménnyé nyilvánításáról szóló Európai Unió tagállamokat érintő 98/733. számú közös akció (98/733/JHA)

A magánszektorban megvalósuló vesztegetésről szóló 98/742 számú közös akció (98/742/JHA) 1848. évi XVIII. tc. Sajtótörvény 42.§: „...pénzbüntetésért a – kiadó vagy nyomda vonalán – a jogi személy vagy társaság felel.

2008. évi XXVI. törvény indokolása <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A0800026.TVI/> (letöltve: 2024.04.19.)

2012. évi CCXXIII. törvény indokolása (<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A1200223.TVI/>) (letöltve: 2024. 04.25.)

A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló T/5059. számú törvényjavaslat indokolása

A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény (Jszbt.)

Código Penal. Editorial Tecnos. Madrid, 1997.

Das danische Strafgesetz, Stand 1.1. 1997. Freiburg im Breisgau, 1997. 23.

FinStrG § 28. Kodex des Österreichischen Rechts. 8. Auflage, Stand 1.1.1996. Orac. 5- 6.
<http://www.gesetze-aktuell.de/Gesetzestexte/owig.htm>

Law No. 144/1993.

Law No. 157/1991.

Law No. 223/1990.

Law No. 287/1990.

Law No. 472/1997

The Swedish Penal Code. BRA- report 1990:3. 118.

Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae II. Rész 46.

VStG § 9. Kodex des Österreichischen Rechts, 17. Auflage, Stand 1.1.1996. Orac. 2.

V.4. Statisztikai adatok

2024.OBH.XII.B.48/3. számú válaszleve közérdekű adatigénylésemre (rendelkezésemre bocsátva: 2024.10.07.)

A büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes 1/2019. (V.31.) LÜ h körlevele a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről. 1-3. pont

Kovács Nikolett közérdekű adatigénylése alapján, amelyet a Legfőbb Ügyészség 2021. február 19-én teljesített (https://www.jogiforum.hu/wp-content/uploads/2023/04/kovacs-nikoletta_jogi-szemely-buntetojogi-felelossege_cimlappal.pdf letöltve: 2024.05.05.)

Klotz Péter, Kovács Nikolett közérdekű adatigénylése

Legfőbb Ügyészség LFIIGA//396-4/2024 számú válasza közérdekű adatigénylési kérelmemre

OBH ÜIR Anonimizált határozatok Gyűjteménye. Jogszabályhelyre történt szűrés.
<https://eakta.birosag.hu/anonimizalthatarozatok> (letöltés dátuma: 2024.09.25.)